

Kristovo uskrsnuće u teologiji Josepha Ratzingera

Zagorščak, Florijan

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology in Đakovo / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:702315>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

Kristovo uskrsnuće u teologiji Josepha Ratzingera

Diplomski rad

Mentor:

doc. dr. sc. Boris Vulić

Student:

Florijan Zagorščak

Đakovo, 2021.

Sadržaj

Sažetak	1
Summary	2
Uvod.....	3
1. Ratzingerov pogled na Kristovo uskrsnuće iz eshatološke i biblijske perspektive	4
1.1. POIMANJE SMRTI I ŽIVOTA PRIJE I NAKON KRISTOVA USKRSNUĆA	4
1.2. USKRSNUĆE MRTVIH	6
1.2.1. <i>Novozavjetna vjera u uskrsnuće</i>	7
1.2.2. <i>Središnja istina kršćanske vjere</i>	8
1.2.3. <i>Pitanje »međustanja« između smrti i uskrsnuća</i>	9
1.2.4. <i>Uskrsnuće na sudnji dan</i>	10
1.2.5. <i>Temelj ljudske besmrtnosti</i>	11
1.3. USKRSNUĆE I TJELESNOST	11
1.3.1. <i>Pavlov govor o uskrsnoj tjelesnosti</i>	11
1.3.2. <i>Toma Akvinski i uskrsna tjelesnost</i>	12
2. Ratzingerov pogled na uskrsnuće iz biblijske perspektive.....	14
2.1. ISUSOVO DJETINJSTVO I KRŠTENJE IZ PERSPEKTIVE USKRSNUĆA.....	14
2.2. USKRSNUĆE KAO MJERILO ISUSOVA JAVNOGA DJELOVANJA.....	15
2.2.1. <i>Ispunjenje starozavjetnih obećanja u Isusu raspetom i uskrsлом</i>	15
2.2.2. <i>Lukine prispodobe o milosrdnom Ocu te Lazaru i bogatašu u svjetlu uskrsnuća..</i>	15
2.2.3. <i>Ivanovi izvještaji o Isusovu javnom djelovanju u svjetlu uskrsnuća</i>	16
2.2.4. <i>Isusovo preobraženje u svjetlu uskrsnuća</i>	17
2.3. ODNOS POSLJEDNJE VEČERE I USKRSNUĆA.....	17
2.4. NOVOZAVJETNA IZVJEŠĆA O ISUSOVOM USKRSNUĆU	18
2.4.1. <i>Kako ispravno shvatiti novozavjetna izvješća o Isusovom uskrsnuću?</i>	19
2.4.2. <i>Vjeroispovijesna predaja</i>	19
2.4.3. <i>Pripovijesna predaja</i>	21
3. Slavljenje Kristova uskrsnuća u liturgiji Crkve	22
3.1. POIMANJE ŽRTVE I HRAMA PRIJE I POSLIJE KRISTOVA USKRSNUĆA.....	22
3.2. POSADAŠNJENJE KRISTOVA USKRSNUĆA	23
3.2.1. <i>»Actuosa participatio«</i>	23
3.3. NEDJELJA – DAN GOSPODNI	24
3.3.1. <i>Prvi, treći i osmi dan</i>	24
3.3.2. <i>Datum Uskrsa</i>	25
3.4. SLIKOVNI PRIKAZI USKRSNUĆA KROZ POVIJEST	25

4. »Odnos« kao lajtmotiv Ratzingerove teologije te savjeti za svakodnevno življenje uskrsnuća.....	27
4.1. POJAM »ODNOS« U TEOLOGIJI JOSEPHA RATZINGERA	27
4.1.1. <i>Objava Boga koji je u sebi odnos</i>	27
4.1.2. <i>Kristovo uskrsnuće i odnos</i>	28
4.2. USKRSNUĆE I SVAKIDAŠNJI ŽIVOT	29
4.2.1. <i>Uskrsnuće daje smisao</i>	29
4.2.2. <i>Tjelovježba</i>	30
4.2.3. <i>Novo čitanje Pisma s Uskrslim</i>	31
4.2.4. <i>Uskrsnuće nije reanimacija</i>	31
4.2.5. <i>Raduju li se svi uskrsnuću?</i>	32
Zaključak.....	33
Literatura	34

Sažetak

Kristovo uskrsnuće u teologiji Josepha Ratzingera

Cilj je ovoga rada pokazati pogled Josepha Ratzingera/pape Benedikta XVI. na uskrsnuće iz eshatološke, biblijske i liturgijske perspektive, ističući pri tome motiv odnosa koji se provlači kroz sve tri perspektive i donoseći nekoliko praktičnih naputaka za svakodnevno življenje uskrsnuća. Nakon predstavljanja obrata u razumijevanju smrti i uskrsnuća, u radu je obrađena novozavjetna vjera u uskrsnuće, zatim mjesto koje istina uskrsnuća zauzima u kršćanstvu te odnos uskrsnuća i tjelesnosti. U drugome poglavlju prikazane su različite zgode i prispodobe iz evanđelja čiji pravi smisao otkrivamo u svjetlu uskrsnuća. Proslava Kristova uskrsnuća u liturgiji Crkve tema je trećega poglavlja. Posljednje poglavlje ukazuje na specifičnost Ratzingerove teologije i kod govora o Kristovu uskrsnuću te donosi nekoliko savjeta za življenje uskrsnuća, naslanjajući se na misli francuskog mislioca Fabricea Hadjadja. Ovim radom došli smo do zaključka kako za Ratzingera vjera u uskrsnuće čini srž kršćanske vjere te da jedino polazeći od uskrsnuća, koje se uprisutnjuje i slavi u liturgiji Crkve, možemo u punini razumjeti Sveto pismo.

Ključne riječi: *Kristovo uskrsnuće, Joseph Ratzinger, Sveto pismo, eshatologija, liturgija.*

Summary

Christ's resurrection in the theology of Joseph Ratzinger

The goal of this thesis is to show Joseph Ratzinger Benedict XVI.'s view on the resurrection from an eschatological, biblical and liturgical perspective and, in doing so, emphasizing the relation that is found between them while also bringing forth a few practical instructions on how to live on a daily basis with the awareness of the aforementioned resurrection. Having presented the turn in understanding death and resurrection the thesis will interpret the New Testament's faith in the resurrection, and after that the place which the truth of resurrection holds within Christianity and the relation between resurrection and corporeality. In the second chapter are presented multiple distinct events and parables from the Gospel whose real meaning is revealed under the light of resurrection. The celebration of Christ's resurrection in Church liturgy is the theme of the third chapter. The last chapter features the specifics of Ratzinger's theology during his speech about the resurrection of Christ, which also brings forth a few advices about living with the awareness of said resurrection, leaning into the thoughts of French thinker Fabrice Hadjadj. With that we come to the conclusion that for Ratzinger it is the faith in the resurrection that forms the core of the Christian faith, and only by starting with the resurrection, which is celebrated and presents itself in Church liturgy, can we entirely understand the Holy Scripture.

Keywords: *Christ's resurrection, Joseph Ratzinger, Holy Scripture, eschatology, liturgy*

Uvod

Kada bismo nasumično pitali ljude koji događaj drže najvažnijim u povijesti, ovisno o njihovim vjerskim, političkim, osobnim ili nekim ostalim uvjerenjima, dobili bismo različite odgovore. Za pretpostaviti je da bi neki, u prvom redu kršćani, Kristovo uskrsnuće vidjeli kao najveći događaj u povijesti. Uskrsnuće Isusa Krista uvelike je utjecalo, kao što i dandanas utječe, na živote mnogih ljudi. Kroz stoljeća uskrsnuće je uvijek bivalo neiscrpnim izvorom vjere u Božju svemoć, inspiracijom za umjetnike, promišljanja, ali i sablazni. O Kristovu uskrsnuću promišljao je i jedan od najpoznatijih živućih suvremenih teologa, čije se ime i prezime nalazi u drugom dijelu naslova diplomskoga rada – Joseph Ratzinger (Marktl am Inn, 1927.), odnosno papa emeritus Benedikt XVI. O njemu pobliže nećemo govoriti, već ćemo svoju pažnju posvetiti njegovim djelima objavljenima u hrvatskom prijevodu u kojima se dotakao teme Kristova uskrsnuća, što je i polazišna literatura ovome diplomskome radu. Iz do sada napisanoga postaje očigledno da je cilj diplomskoga rada prikazati Ratzingerovo viđenje Kristova uskrsnuća i donijeti nekoliko savjeta za življenje uskrsnuća u današnjici.

Rad će se sastojati od četiriju poglavlja. Polazeći od Ratzingerovih djela, događaj Kristova uskrsnuća sagledat ćemo iz triju perspektiva: eshatološke, biblijske i liturgijske. U prvom poglavlju prikazat ćemo Ratzingerov pogled na uskrsnuće iz eshatološke perspektive. Sagledat ćemo kako je uskrsnuće utjecalo na poimanje smrti i života, zatim mjesto koje Kristovo uskrsnuće zauzima u kršćanskoj vjeroispovijesti, odnos uskrsnuća i tjelesnosti te još neka pitanja koja nam pomažu u upoznavanju kršćanskoga nauka o uskrsnuću. U idućem, drugom, poglavlju predstaviti ćemo Ratzingerov pogled na uskrsnuće iz biblijske perspektive. Pokušat ćemo s Ratzingerom otkriti pravi smisao pojedinih prispodoba i zgoda iz Kristova života polazeći od događaja uskrsnuća, s posebnim naglaskom na novozavjetne izvještaje o uskrsnuću. Svakodnevno vjernici na svetoj misi, nakon svećenikovih riječi »Tajna vjere«, odgovaraju među ostalim kako »Tvoje uskrsnuće slavimo...«. O tome kako Crkva slavi uskrsnuće, bit će govora u trećem poglavlju. Četvrto, posljednje, poglavlje nastojat će pokazati važnost pojma »odnos« kako za shvaćanje Ratzingerove teologije općenito tako i u njegovu govoru o uskrsnuću. Također, nastojat ćemo na samom kraju rada donijeti i neke praktične smjernice kako se u vlastitoj svakodnevici može živjeti uskrsnuće.

1. Ratzingerov pogled na Kristovo uskrsnuće iz eshatološke i biblijske perspektive

U prvome dijelu rada nastojat ćemo pokazati Ratzingerovo shvaćanje Kristova uskrsnuća s eshatološkoga i biblijskoga polazišta. U namjeri da prikažemo Ratzingerovo stajalište oko uskrsnuća iz perspektive posljednjih vremena, predstaviti ćemo glavne teze dane u njegovoj knjizi *Eshatologija*, dok ćemo u drugome, svetopisamskome, dijelu, u kojem progovara o uskrsnuću iz pozicije novozavjetnih tekstova, sagledati njegovu trilogiju *Isus iz Nazareta*.

1.1. POIMANJE SMRTI I ŽIVOTA PRIJE I NAKON KRISTOVA USKRSNUĆA

Kao prvu od teza koje Ratzinger donosi o uskrsnuću promotrit ćemo promjenu u razumijevanju života i smrti s obzirom na uskrsnuće jer Ratzinger Kristovo uskrsnuće predstavlja kao prekretnicu u poimanju smrti. Sve do uskrsnuća Isusa Krista smrt se doživljavala kao neprijatelj, o čemu nam svjedoči i stav starozavjetnoga vjernika spram smrti zato što je ona uništavala život. Stoga se nije mogao zastupati stav samo o smrti tijela. Treba govoriti o cjelovitoj smrti čovjeka. Takav stav proizlazi iz ondašnjega biblijskoga antropološkoga shvaćanja prema kojemu je čovjek jedinstven i dualistički nedjeljiv na tijelo i dušu. S Kristovim uskrsnućem dolazi i jasna nada da smrt nema zadnju riječ.¹

Kod starozavjetnoga govora o smrti moramo se dotaknuti posebnosti izraelskoga naroda u poimanju smrti, a to je Šeol. Nakon smrti mrtvac odlazi u Šeol. Glavna karakteristika Šeola odsutnost je bilo koje vrste komunikacije i odnosa. I upravo izostanak svakoga odnosa, u prvome redu odnosa s Gospodinom, razara život. Nasuprot poimanju smrti, život se shvaćao kao izostanak svake osamljenosti i bolesti. Iako je osoba umrla, ona bivstvuje u Šeolu na način koji je bitno različit od načina na koji je bivstvovala dok je bila živa. Atributi kojima se opisivala smrt s vremenom su se započeli pridavati i bolesti. Karakteristika bolesti, kao i smrti, jest izostanak odnosa. Bolesnik se odvaja od društva zbog čega se osjeća sam i napušten. Shvaćajući Šeol kao mjesto beskrajnog zatočeništva u kojemu osoba postoji, ali na bitno drugačiji način nego prije smrti, nužno je bilo propitkivanje odnosa židovskoga vjernika s Gospodinom, kao i razvoj vjere u Gospodina.²

Ako smrt označava granicu iza koje Gospodin više nema moć, kako se onda može vjerovati da je Gospodin svemoguć? Ili je smrt jača, ili Gospodin. Ako li je, pak, smrt jača od

¹ Usp. BENEDIKT XVI. / J. RATZINGER, *Eshatologija. Smrt i vječni život*, Split, 2017., 81.

² Usp. *Isto*, 87-88.

Gospodina, ima li uopće smisla vjerovati u Njega? Sva si je ova pitanja postavljao pobožni Izraelac.³ Svojevrsno odmjeravanje snaga između Gospodina i smrti možemo vidjeti u Svetom pismu. Promatrajući knjige Staroga zavjeta u njihovom kronološkom nastanku, uviđamo kako stav o nadmoći Gospodina nad smrću sve više prevladava te u sklopu toga možemo govoriti i o uskrsnuću. Važna biblijska mjesta, koja potvrđuju stav iznesen u prethodnoj rečenici, jesu pjesme o Sluzi Gospodnjem kod Deutero-Izaije. Ovdje osobito treba spomenuti četvrtu pjesmu o Sluzi Gospodnjem (Iz 52,13-53,12), u kojoj se pokazuje kako Sluga svojim trpljenjem drugima omogućuje život u punini. Onda ni smrt čovjeka ni njegova odbačenost nisu isključivo negativne stvarnosti, već prema Ratzingeru »one mogu biti vlastiti put nekoga tko pripada Bogu i tko, hodajući tim putem patnje, otvara drugima vrata u život te kao čovjek patnje postaje njihov spasitelj.«⁴ Zanimljivo je za uočiti kako u takvom razumijevanju smrti Ratzinger uočava neizravnu prisutnost vjere u uskrsnuće.⁵ Stav da je Gospodin jači od smrti, a time i od Šeola, pronalazimo u dvama psalmima i biblijskoj martirološkoj literaturi. Psalmist u *Psalmu 16*. izriče vjeru da neće ostati odijeljen poslije smrti od Gospodina. Neće biti prepušten truleži. Štoviše, Gospodin će ga uvesti u svoje blaženstvo (usp. Ps 16,10-11). Ovi su redci bili iznimno važni kod govora o Kristovu uskrsnuću u ranom kršćanstvu.⁶ Tako će Petar u svojem govoru na Pedeseticu okupljenom mnoštvu citirati tekst *Psalma 16*. prema grčkoj inačici gdje stoji da Gospodin neće dopustiti da pobožnik ugleda grob. Na Davidu, autoru ovoga psalma, ti se redci nisu ispunili jer se zna mjesto gdje njegovo tijelo počiva. Ali su se ti redci ispunili na jednom drugom Davidu, i to onom pravom Davidu – Isusu Kristu.⁷ Drugi psalam koji Ratzinger navodi jest *Psalam 73*. Nakon snažne i dugotrajne uronjenosti u molitvu psalmist zaključuje da ni smrt, pa ni raspadanje tijela, ne mogu zaustaviti odnos s Gospodinom. Gospodin je jači od smrti. Prorok Daniel, kojega ovdje navodimo kao predstavnika biblijske martirološke literature, najizravnije od svih starozavjetnih autora progovara o vjeri u uskrsnuće (usp. Dn 12,2).⁸ Nastojeći sažeti starozavjetno poimanje smrti i starozavjetni govor o uskrsnuću, možemo uvidjeti zaokret u poimanju smrti s početka kao izostanka svakoga odnosa pa sve do vjere da je Gospodin jači od Šeola.

³ Usp. *Isto*, 89.

⁴ *Isto*, 92.

⁵ Usp. N. s. V. KOVAČ, *Personalno-relacijska paradigma teologije Josepha Ratzingera / Benedikta XVI.*, Zagreb, 2014., 360.

⁶ Usp. BENEDIKT XVI. / J. RATZINGER, *Eshatologija. Smrt i vječni život*, 91-93.

⁷ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, Split, 2011., 243-244.

⁸ Usp. BENEDIKT XVI. / J. RATZINGER, *Eshatologija. Smrt i vječni život*, 93-95.

S druge strane, novost Novoga zavjeta u poimanju smrti nalazi se u Kristovu uskrsnuću. Vrijedi napomenuti kako Isusovo uskrsnuće nikako ne predstavlja radikalni raskid sa starozavjetnom porukom, već da tu istu poruku Krist svojom mukom i uskrsnućem dovodi do punine. Starozavjetna mjesta koja su spomenuta u prethodnome odlomku svoj odgovor dobivaju u Isusu Kristu.⁹ Ratzinger, na temelju njemu poznatih rezultata istraživanja, nastoji pokazati kako se kršćansko razumijevanje čovjekova života između smrti i uskrsnuća nadahnjuje na židovskome govoru o Šeolu, kojemu Novi zavjet daje kristološko središte. Nadovezujući se na židovski govor o Šeolu, kršćanstvo se oslanja na općeljudsko vjerovanje, dok stavljanje Krista u središte označava novost kojom se nastoji pokazati neuništivost novoga života.¹⁰ Krist, sin Božji i pravi Bog, sam silazi u smrt, odnosno u Šeol. U području u kojem nema odnosa s Bogom Krist uspostavlja taj odnos. Stoga Ratzinger zaključuje kako »sada čovjeku upravo smrt postaje život.«¹¹ Samim time, kršćaninu ne može biti cilj besmrtnost ovdje na zemlji. Umrijevši u Kristovu smrt, kršćanin pobjeđuje smrt. Umiranje sebi i ostvarivanje udjela na Kristovu mučeništvu ne nalazi se prvenstveno u polaganju života za Krista, već u svakodnevnom stavljanju odnosa s Kristom ispred vlastitih prohtjeva.¹²

Budući da se i sam Bog objavljuje kao Bog živih, a ne mrtvih (usp. Mk 12,27), možemo reći da je kršćanska vjera usmjerena k životu. Život razumije i prihvaća kao Božji dar. Iz te činjenice postaje razvidno zašto je svaki život dragocjen, bez obzira kakvog taj život bio življenja. Patnja nije u suprotnosti s ljudskim životom, već je njegov sastavni dio. Tek s patnjom život postiže svoju cjelovitost, dok ovozemaljski život i smrt jedini pravi odgovor nalaze u vječnom životu.¹³

1.2. USKRSNUĆE MRTVIH

Nakon što smo se pozabavili pitanjem shvaćanja života i smrti iz perspektive Kristova uskrsnuća, osvrnut ćemo se u nastavku na novozavjetno viđenje događaja uskrsnuća i mjesta koje zauzima u kršćanskoj ispovijesti vjere.

Kod govora o problematici uskrsnuća mrtvih Ratzinger prvo donosi pitanja koja se pri samom promišljanju o toj tematici postavljaju. Prije svega, iznoseći Cullmanov sažetak današnje situacije s obzirom na uskrsnuće mrtvih, a prema kojem velika većina današnjih kršćana drži da Novi zavjet po pitanju života poslije smrti naučava »besmrtnost duše«,

⁹ Usp. *Isto*, 97.

¹⁰ Usp. *Isto*, 142-143.

¹¹ *Isto*, 98.

¹² Usp. *Isto*, 98-102.

¹³ Usp. *Isto*, 104-106.

Ratzinger se pita koliko je važna vjerska istina uskrsnuća mrtvih u životima vjernika. Je li kršćanima danas ta istina uopće važna? Kako zamisliti uskrsnuće mrtvih, pogotovo u vremenu kojim prevladavaju spoznaje prirodnih znanosti? Ima li čovjekovo uskrsnuće početak ili pak čovjek od početka postoji u uskrslom stanju? Događa li se uskrsnuće u samoj smrti?¹⁴

1.2.1. Novozavjetna vjera u uskrsnuće

U traženju odgovora na prethodno postavljena pitanja, Ratzinger najprije čita Novi zavjet. Isusovo uskrsnuće postaje za kršćane mjerilo kojim treba razumijevati starozavjetne tekstove. A u samom razumijevanju uskrsnuća uvelike pomažu Kristove riječi i djela. Da nije bilo Isusova djelovanja, odnosno stvarnosti iza Isusovih riječi, ne bi bilo zamislivo naviještati uskrsnuće.¹⁵ Profesorica Nedjeljka s. Valerija Kovač smatra kako Ratzinger isticanjem da činjenice dobivaju smisao iz riječi, dok riječi dobivaju težinu tek iz poklapanja sa stvarnošću smjera na Dogmatsku konstituciju o božanskoj objavi *Dei Verbum* Drugoga vatikanskoga koncila.¹⁶ U tom kontekstu Ratzinger spominje raspravu Isusa i saduceja (usp. Mk 12,18-27) oko pitanja uskrsnuća mrtvih. U toj raspravi možemo vidjeti primjer pripreve učenika za navještaj uskrsnuća, ali i ispravnog razumijevanja Staroga zavjeta. Saduceji su negirali vjeru u uskrsnuće, pozivajući se na Petoknjižje, koje su jedino prihvaćali. Isus upravo iz Petoknjižja pokazuje kako i tu postoji potvrda vjeri u uskrsnuće. Bog se objavljuje kao Bog živih (usp. Izl 3,15), iz čega proizlazi tvrdnja: »vjera u uskrsnuće sadržana je u samoj vjeri u Boga«¹⁷. Onda su i ljudi pozvani od Boga i sami uključeni u pojam Boga.¹⁸

U traženju odgovora na novozavjetnu vjeru u uskrsnuće Ratzinger poseže i za Pavlovim poslanicama. Unutar Pavlova korpusa posebnu pažnju posvećuje dvama mjestima. U *Poslanici Rimljanima* (usp. 6,1-14) Ratzinger uočava Pavlovo isticanje veze između uskrsnuća i krštenja. Kršćanin krštenjem zadobiva zajedništvo s Kristom u njegovoj smrti. Zato što je Krist uskrsnuo i što je kršćanin krštenjem usađen u Isusovu smrt, kršćanin zadobiva udjela u Kristovu uskrsnuću. Pavao tim pokazuje da je vjera u uskrsnuće neodvojiva od vjere u osobu Isusa Krista, zbog čega Ratzinger ističe da se može govoriti o personaliziranju vjere u uskrsnuće. Drugo mjesto unutar spisa sv. Pavla, koje Ratzinger drži važnim za temu uskrsnuća, jest 15. poglavlje *Prve poslanice Korinćanima*. Ovdje apostol Pavao nastoji prikazati pravi nauk o uskrsnuću, koji je kod Korinćana bio potisnut zbog krivih

¹⁴ Usp. *Isto*, 107-112.

¹⁵ Usp. *Isto*, 114-115.

¹⁶ Usp. N. s. V. KOVAČ, *Personalno-relacijska paradigma teologije Josepha Ratzingera / Benedikta XVI.*, 367.

¹⁷ BENEDIKT XVI. / J. RATZINGER, *Eshatologija. Smrt i vječni život*, 115.

¹⁸ Usp. *Isto*, 115.

spiritualističkih tumačenja uskrsnuća. Korinćani su uskrsnuće poimali prvenstveno kao događaj »postajanja ili bivanja kršćaninom«,¹⁹ lišavajući tako uskrsnuće njegove komponente budućnosti. Pavao, pak, ističe kako je uskrsnuće za čovjeka obećanje budućnosti, a ne obećanje sadašnjosti. Dovođenje uskrsnuća mrtvih u usku povezanost s Kristovim uskrsnućem ukazuje nam da su te dvije stvarnosti zapravo jedna jedina stvarnost.²⁰ Isusovo uskrsnuće ne tiče se jedino Isusa, nego i svih ljudi. Kristovim se uskrsnućem dogodio ontološki skok po kojem ljudi imaju pristup dimenziji u koju do tada nisu imali pristupa, a to je supostojanje s Bogom.²¹

Kao i kod govora o uskrsnuću kod Pavla, tako i u ivanovskoj teologiji Ratzinger uzima u razmatranje dva biblijska teksta. Posebno promatra redak u kojem Krist za sebe veli: »Ja sam uskrsnuće i život« (Iv 11,25). Kristovo uskrsnuće i život neodvojivi su. Iz toga proizlazi da je zajedništvo s Isusom jače i od smrti. Takvo je shvaćanje iznimno važno uzmemo li u obzir gore izneseni prikaz poimanja smrti prije Kristova uskrsnuća. Time postaje razvidno da »postoji ljubav koja je doista jača od smrti«²² i da je »povezanost s Isusom već sada uskrsnuće«.²³ Drugo mjesto koje je Ratzinger izdvojio kod evanđelista Ivana, a drži ga važnim za shvaćanje uskrsnuća, jest euharistijski govor (usp. Iv 6) koji Crkva čita kao navještaj Kristove prisutnosti u euharistiji. Slavljenjem euharistije ulazimo u prostor Kristova Ja i tako zadobivamo udjela u vječnom životu.²⁴

Sažimajući novozavjetni govor o uskrsnuću, Ratzinger ističe nezamjenjivu ulogu Kristova uskrsnuća u kršćanskoj vjeri i kršćanskom poimanju Boga, koja svoj izvor ima u samome Bogu. Ništa nije toliko utjecalo na poimanje Boga kao uskrsnuće. Zahvaljujući događaju Kristova uskrsnuća, zadobili smo početke novoga života već u ovome svijetu. Novi život, koji nam Krist daruje, nema kraja, ali ima težnju preobraziti cijeli kozmos.²⁵

1.2.2. Središnja istina kršćanske vjere

Ovdje bismo se osvrnuli na važnost vjere u uskrsnuće u različitim mišljenjima i religijama u vremenu oko Kristova zemaljskoga života. Ako bi se htjelo riječju opisati duh vremena kada se kršćanstvo širilo, to bi bila beznadnost. Potvrdu toga stanja iščitavamo s grobnih natpisa onoga vremena. Iz toga proizlazi da antika, zato što nije imala neko jasno

¹⁹ *Isto*, 117.

²⁰ Usp. *Isto*, 116-118.

²¹ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 261.

²² BENEDIKT XVI. / J. RATZINGER, *Eshatologija. Smrt i vječni život*, 118.

²³ N. s. V. KOVAČ, *Personalno-relacijska paradigma teologije Josepha Ratzingera / Benedikta XVI.*, 368.

²⁴ Usp. BENEDIKT XVI. / J. RATZINGER, *Eshatologija. Smrt i vječni život*, 118.

²⁵ Usp. *Isto*, 119.

poimanje pitanja što se s čovjekom događa poslije smrti, nije ni mogla utjecati na razvoj kršćanske vjere u uskrsnuće, a kamoli da je uskrsnuće imalo kakvu središnju ulogu u antičkoj misli.²⁶

Vjera u uskrsnuće nije ni kod Židova, u intertestamentalnom razdoblju, u potpunosti prihvaćena. Saducejska je struja odbacivala vjeru u uskrsnuće, dok ju je farizejska sljedba prihvaćala. Zato se mogu uočiti neka slaganja po pitanju uskrsnuća između Krista i farizeja. Iako su prihvaćali vjeru u uskrsnuće, farizejima nije bila središte vjere, već samo jedna od brojnih vjerskih tvrdnji. Ali zato za kršćane vjera u uskrsnuće predstavlja, zbog Kristova uskrsnuća, samu srž vjere. Iz napisanoga postaje razvidno premještanje pitanja uskrsnuća iz domene sporednih pitanja prema samome središtu vjere. Time se želi poručiti kako je život poistovjećen s Bogom. Živimo tek ako smo u zajedništvu s Gospodinom.²⁷ Vrijedi spomenuti i to da sve kršćanske vjeroispovijesti spominju vjeru u uskrsnuće, što svjedoči o važnosti iste u kršćanstvu.²⁸

1.2.3. Pitanje »međustanja« između smrti i uskrsnuća

Usto, valja ukazati na problematiku »međustanja«, koja ukazuje da »sudnji dan« još nije nastupio, već da će se dogoditi na kraju ljudske povijesti. Nameće se pitanje što postoji za čovjeka između smrti i uskrsnuća. Ako zavirimo u povijest teologije, možemo pronaći odgovore poput besmrtnosti duše ili sna.²⁹ U dvadesetom su stoljeću dvojica istaknutih teologa, Gerhard Lohfink i Gisbert Greshake, zastupali ideju »uskrsnuća u smrti« i vodili o toj temi raspravu s Ratzingerom. I Lohfink i Greshake smatraju pojam »međustanja« nepotrebnim.³⁰ No, promišljajući u svjetlu govora Novog zavjeta o uskrsnuću, Ratzinger tvrdi da ne postoji rez, odnosno da postoji neprekinuti kontinuitet života između smrti i »sudnjeg dana«.³¹ Na temelju nekoliko novozavjetnih mjesta ističe da umrli, iako su mrtvi, imaju život u Kristu od smrti pa sve do vlastitoga uskrsnuća, čime ujedno ističe i stvarnost postojanja »međustanja«. To zajedništvo s Kristom nakon smrti različito je od uskrsnuća koje će uslijediti na kraju vremena.³² Ipak, za rješavanje pitanja »međustanja« nužno je, prema Ratzingeru, uključivanje pojma »duša«.³³ Pomoću pojma »duša«, pročišćenog od krivih

²⁶ Usp. *Isto*, 142-143.

²⁷ Usp. *Isto*, 114-116.

²⁸ Usp. *Isto*, 132.

²⁹ Usp. BENEDIKT XVI. / J. RATZINGER, *Eshatologija. Smrt i vječni život*, 120.

³⁰ Usp. N. s. V. KOVAČ, *Personalno-relacijska paradigma teologije Josepha Ratzingera / Benedikta XVI.*, 370.

³¹ Usp. BENEDIKT XVI. / J. RATZINGER, *Eshatologija. Smrt i vječni život*, 120.

³² Usp. N. s. V. KOVAČ, *Personalno-relacijska paradigma teologije Josepha Ratzingera / Benedikta XVI.*, 372.

³³ Usp. *Isto*, 369.

natruha, moguće je pokazati kontinuitet između čovjeka i njegovog identiteta i poslije smrti.³⁴ Takvo pročišćeno viđenje duše Ratzinger vidi u učenju Tome Akvinskoga. Akvinac je formulom *anima forma corporis* formulirao kršćansko poimanje duše. »Duša pripada tijelu kao njegova „forma“, ali ono što je „forma“ tijela ipak je duh. On čovjeka čini osobom te ga tako otvara prema besmrtnosti.«³⁵

1.2.4. Uskrsnuće na sudnji dan

Spram G. Lohfinka i G. Greshakea, koji su zastupali ideju »uskrsnuća u smrti« i odbacivali postojanje »međustanja«, Ratzinger zastupa tezu »uskrsnuća na sudnji dan«. Misao: »Vječnost koja ima početak nije vječnost.«³⁶ Ratzingeru je dokaz da se uskrsnuće ne može smjestiti u trenutak smrti pojedinca, zbog čega i odbacuje ideju »uskrsnuća u smrti«. Nije tek tako moguće prijeći iz vremenitosti u vječnost, odnosno nevremenitost. Svejedno, moramo postaviti pitanje o postojanju trenutka u kojem započinje način ljudskog života, koji je neovisan o fizikalnim zakonitostima. U davanju odgovora na tu problematiku, Ratzinger polazi od Augustinovih *Ispovijesti*, gdje Augustin govori o svome sjećanju (*memoria*). U svojem sjećanju Augustin primjećuje neobično ispreplitanje prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Tako na primjer, u sjećanju možemo prošlost doživjeti kao sadašnjju, za koju treba istaknuti da je drugačija od sadašnjosti koju mi doživljavamo sadašnjom. Iz toga Ratzinger zaključuje da čovjek kao tijelo potpada pod zakone fizikalnog vremena. Ali čovjek nije samo tijelo. Čovjek je i duh. Stoga treba uzeti i duhovnu dimenziju u obzir. »Čovjekovo dioništvo u tjelesnom vremenu obilježava vrijeme njegove svijesti, ali u svojim duhovnim ostvarenjima on je ipak na drukčiji i dublji način „vremenit“ nego što su to fizikalna tijela.«³⁷ A ta čovjekova posebnost proizlazi iz njegove sposobnosti za relacionalnost, zbog čega Ratzinger govori kako čovjek vrijeme ima i antropološki. »To onda znači da se pri čovjekovu izlaženju iz svijeta *biosa* vrijeme kao sjećanje (*memoria-vrijeme*) odvaja od fizikalnoga vremena i potom ostaje kao čisto *memoria-vrijeme*, ali ono još uvijek ne postaje „vječnost“.«³⁸ Čisto vrijeme, što ga Ratzinger spominje, sposobno je za dovršenje, ali i novo povezivanje s materijom. Jedino iz te činjenice uskrsnuće postaje moguće misliti kao mogućnost i nužnost

³⁴ Usp. BENEDIKT XVI. / J. RATZINGER, *Eshatologija. Smrt i vječni život*, 143-144.

³⁵ *Isto*, 146.

³⁶ *Isto*, 174.

³⁷ *Isto*, 176.

³⁸ *Isto*, 177.

za čovjeka. Iako čovjek smrću napušta povijest, ipak je taj odnos čovjeka i povijesti neuništiv.³⁹

1.2.5. Temelj ljudske besmrtnosti

Kod govora o ljudskoj besmrtnosti postavlja se pitanje utemeljenja iste: »Što ili tko nam omogućuje besmrtnost?« Ako čovjek pokuša sam ostvariti besmrtnost, što na neki način i želi, bilo po sebi samome, bilo svojim djelima i(li) postignućima, uviđa da se ne može udaljiti od neuspjeha. Zato se uporište za besmrtnost nikako ne treba tražiti samo u milosti ili u pobožnom životu vjernika. Naprotiv, Ratzinger odgovor na ovo pitanje, kao i utemeljenje besmrtnosti, nalazi u dijaloškom odnosu čovjeka s Bogom. Bog poziva čovjeka da uzme udjela u Njegovoj besmrtnosti. A čovjekova otvorenost besmrtnost Božji je dar.⁴⁰ »Ta otvorenost egzistencije nije dodatak bitku koji je po sebi neovisan, nego čini njegovu najdublju bit. To je ono što zovemo *duša*.«⁴¹ Sve te tvrdnje postaju moguće zbog Kristova uskrsnuća jer pravi život nalazimo tek u uskrsnom Kristu.⁴² Svojim uskrsnućem, Isus »omogućuje« prostor u kojem čovjekova besmrtna duša ima zajedništvo s Bogom i čovječanstvom.⁴³

1.3. USKRSNUĆE I TJELESNOST

U sklopu ovoga odlomka, iznijeli bismo kratki povijesni presjek o problematici uskrslog tijela, kao i teze koje Ratzinger donosi u viđenju odnosa između uskrsnuća i materije te o tjelesnosti u uskrsnuću.

1.3.1. Pavlov govor o uskrsnoj tjelesnosti

U polemici s Korinćanima Pavao se opire njihovom krivom svođenju uskrsnuća na nešto nebitno, apsurdno (usp. 1Kor 15,35-53) te u promišljanju uskrsne tjelesnosti polazi od Kristove nove tjelesnosti nakon uskrsnuća, koju omogućuje Duh Sveti. Kao što je kod Krista došlo do nove tjelesnosti nakon uskrsnuća, tako će biti preoblikovana i tijela mrtvih. Budući da je uskrslo tijelo neovisno o zakonima materije, ni uskrsnuće tijela ne možemo pojmiti kao povratak tijela ovozemaljskim zakonitostima. Samim govorom o novoj tjelesnosti Pavao čini odmak od židovskog poimanja koje je u potpunosti poistovjećivalo uskrslo tijelo sa zemaljskim. Pavao i u svojim ostalim spisima donosi neke informacije o uskrsnom tijelu.

³⁹ Usp. *Isto*, 174-179.

⁴⁰ Usp. *Isto*, 150-152.

⁴¹ N. s. V. KOVAČ, *Personalno-relacijska paradigma teologije Josepha Ratzingera / Benedikta XVI.*, 378.

⁴² Usp. BENEDIKT XVI. / J. RATZINGER, *Eshatologija. Smrt i vječni život*, 155.

⁴³ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 260-261.

Oslanjajući se na *Poslanicu Efežanima* (usp. 2,6), gdje su Kristovo uskrsnuće i uzašašće na nebo događaji koji su se već odvili, Pavao u *Drugoj poslanici Korinćanima* (usp. 5,1) daje naslutiti mogućnost spremnosti uskrsloga tijela vjernika u nebu. Istu misao možemo pronaći i u *Poslanici Kološanima* (usp. 3,1-3), u kojoj Pavao ističe skrivenost pravoga života u Bogu. Samim time, pravi život nije u vjerniku, nego izvan njega. Sva ta spomenuta novozavjetna mjesta govore o novosti uskrsle egzistencije, koja dolazi odozgor. Izuzetno je važno za Ratzingera što Pavao, ali i Ivan, naglašavaju uskrsnuće na kraju vremena te onda ni ne poistovjećuju život umrlih s uskrsnućem. Ipak, ovi tekstovi nisu od pomoći u traganju odgovora o odnosu uskrsloga tijela kršćanina i Kristova uskrsloga tijela. Zaokružujući Pavlov govor o uskrsnoj tjelesnosti, Ratzinger zaključuje kako je uskrsnuće nešto skroz drugačije sadašnjem stanju, dok su pitanja s obzirom na tjelesnost uskrsnuća i dalje otvorena.⁴⁴

Nakon Pavla, kroz prva tri stoljeća kršćanstva dominirao je govor o »uskrsnuću tijela«, a ne o »uskrsnuću mrtvih«. Pojam »uskrsnuće tijela« preuzet je iz židovstva i njime se označavalo spasenje stvorenja, odnosno čovjeka. Tada još nije bila jasna razlika između stvorenosti i tjelesnosti čovjeka te stoga nije ni moglo doći do jasnijeg odgovora na pitanje o uključenosti čovjekove tjelesnosti u uskrsnuće. Iz toga vremena Ratzinger drži značajnim što Crkva nije prihvatila učenje gnostika Valentina, koji je odbacio spasenje tijela. Nasuprot gnostičkom učenju, Crkva nije odvajala spasenje čovjeka od spasenja tijela. Crkveni oci Justin i Irenej potvrđuju neodvojivost spasenja čovjeka od spasenja tijela vide u Isusovu ljudskom djelovanju i uvjerenju u jedinstvo Biblije.⁴⁵

1.3.2. Toma Akvinski i uskrsna tjelesnost

O odnosu Kristova i kršćaninova uskrsloga tijela odlučujući doprinos, prema Ratzingeru, pružio je Toma Akvinski. I prije Akvinca postojali su pokušaji rješavanja pitanja uskrsne tjelesnosti. Tako je, primjerice, Origen kuglu smatrao idealnom formom uskrsloga tijela. No, Origenov odgovor nije naišao na prihvatanje Crkve. Do 13. stoljeća glavni je problem bio nepostojanje prikladnih pojmovnih konstrukcija. Ključni događaj u rješavanju odgovora o uskrslogu tijelu bio je ulazak Aristotelove filozofije u teološka promišljanja. Pod utjecajem Aristotela Toma Akvinski počinje zastupati novo shvaćanje duše. Akvinac pomoću formule *anima forma corporis* tumači odnos između duše i tijela. »...i duša i tijelo su stvarnosti jedino ako polaze jedno od drugoga i ako su usmjereni jedno prema drugomu. Iako duša i tijelo nisu jedno te isto, ipak su jedno. I kao jedno jedan su čovjek. I kao izraz i kao ono što izriču tvore

⁴⁴ Usp. BENEDIKT XVI. / J. RATZINGER, *Eshatologija. Smrt i vječni život*, 162-165.

⁴⁵ Usp. *Isto*, 165-170.

dvo-jedinstvo sasvim specifične vrste.«⁴⁶ Budući da je duša neodvojiva od materije, uskrsnuće je ishodište za razumijevanje same ljudske naravi. Identitet tjelesnosti određuje se polazeći od duše, a ne od materije, dok se polazeći od materije određuje duša. Toma preuzima aristotelovski pojam *materia prima*, tj. čista mogućnost; pratvar, kojim označava materiju slobodnu od forme. U fizikalnom smislu materija nastaje jedino iz pratvari. Uzmemo li u obzir da je duša jedina forma tijela, materija se, u slučaju prekida odnosa s formom koji nastupa u trenutku smrti, vraća u stanje čiste mogućnosti. Nakon prekida odnosa s jednom formom fizikalna materija ne prestaje postojati, već potpada pod drugu formu i postaje nešto skroz novo spram prijašnjega stanja. Ako se ovakav Tomin nauk želi provesti do kraja, ne može se jamčiti isti identitet tijelu prije i poslije smrti. Zato ni nije čudno što je ova Tomina antropologija naišla na crkvenu osudu jer se nije mogla ustvrditi istovjetnost između Kristova mrtva tijela i Raspetog. Valja napomenuti kako je Toma ograničio svoju tezu dodatnim konstrukcijama po pitanju uskrsnuća. Akvinčeve temelje, koje je postavio svojom tezom, nadogrudio je Durandus od Saint-Pourçaina utemeljivši identitet uskrslog tijela na identitetu duše. Ratzinger navodi da je Durandusova ideja, u obliku u kojem ju je zamislio, danas neprovediva. Stoga naglašava potrebu formuliranja Tomine sinteze načinom koji će današnjem čovjeku biti razumljiv, uz očuvanje srži. Potrebno je izreći na novi način jedinstvo tijela i duše. To jedinstvo podrazumijeva pridijeljenost duše materiji i obvezu promišljanja identiteta osobe polaskom od duše.⁴⁷

⁴⁶ *Isto*, 172.

⁴⁷ *Usp. Isto*, 170-174.

2. Ratzingerov pogled na uskrsnuće iz biblijske perspektive

U ovome dijelu diplomskoga rada predstaviti ćemo Ratzingerov pogled na uskrsnuće iz njegove trilogije *Isus iz Nazareta*. Posebno ćemo se osvrnuti na događaje iz vremena Kristova javnoga djelovanja i vidjeti njihov pravi smisao u svjetlu uskrsnuća. Također, pogledat ćemo i Ratzingerova razmišljanja o novozavjetnim izvještajima o samom događaju uskrsnuća.

Prije samoga iznošenja sadržaja Ratzingerove trilogije *Isus iz Nazareta* treba imati na umu dvije pretpostavke za ispravno razumijevanje. Za temeljno polazište govora o Isusu iz Nazareta Ratzinger uzima Isusovo zajedništvo s Ocem. Jedino polazeći od zajedništva s Ocem, može se shvatiti Isusova osobnost. Druga važna pretpostavka jest »kanonska egzegeza«, odnosno otkrivanje smisla pojedinih odlomaka Svetoga pisma tek u cjelini Svetoga pisma.⁴⁸

2.1. ISUSOVO DJETINJSTVO I KRŠTENJE IZ PERSPEKTIVE USKRSNUĆA

Izvještaji o Isusovu rođenju i djetinjstvu ne donose vjerniku previše informacija o prvim godinama Isusova života. Ipak, Ratzinger i tih nekoliko donesenih evanđeoskih događaja razumijeva polazeći od uskrsnuća. Tako tvrdi da Isusovo začecje i uskrsnuće označuju početak novoga stvaranja.⁴⁹ Nadalje, i u prikazu pojma »prvorodenac«, Ratzinger polazi od događaja uskrsnuća. Krist je »prvorodenac od mrtvih« (Kol 1,18) i tako početak novoga čovječanstva. Ne samo što je početak novoga stvaranja, Krist je, zbog svojega uskrsnuća, i cilj toga novoga stvorenja.⁵⁰ Iz Isusova djetinjstva vrijedi još spomenuti i događaj hodočašća Isusa s roditeljima u Hram, prilikom kojega su ga Marija i Josip tražili tri dana. Ovdje Ratzinger prihvaća mišljenje da bi ta tri dana mogla podsjećati na vrijeme između Kristove smrti i uskrsnuća.⁵¹

Nagovještaj Kristova uskrsnuća možemo uočiti i na početku Njegova javnoga djelovanja, odnosno krštenja na Jordanu. Sukladno starome poimanju, uranjanje u rijeku, odnosno obred krštenja, čisti čovjeka od grijeha i oslobađa ga od grešne prošlosti. Ujedno time obred krštenja naznačuje novo rođenje, to jest smrt i uskrsnuće. I kod ovoga događaja pravu važnost krštenja uviđamo tek nakon Kristove smrti i uskrsnuća. Riječi Ivana Krstitelja: »Evo Jaganjca Božjega koji odnosi grijeha svijeta!« (Iv 1,29), u svjetlu uskrsnuća zadobivaju

⁴⁸ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta I. Od krštenja na Jordanu do preobraženja*, Split, 2007., 7-12.

⁴⁹ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Djetinjstvo Isusovo*, Split, 2012., 68.

⁵⁰ Usp. *Isto*, 82-83.

⁵¹ Usp. *Isto*, 140.

svoje pravo značenje. Isus je Sluga Božji o kojem govori prorok Izaija. Svojim silaskom u vode Jordana Isus preuzima na sebe grijeh čovječanstva i tako stupa na mjesto grešnika te svojim ispaštanjem briše grijeh, zbog čega se može prepoznati kao istinsko pashalno janje. Pored toga, Pavao govori kako su oni koji su kršteni u Isusa Krista i u smrt njegovu kršteni. Kao što su s Kristom suukopani u njegovu smrt, tako će s Kristom i suoskrsnuti (usp. Rim 6,3-5). Krštenje je vjernika, dakle, ulazak u Kristovu smrt i uskrsnuće.⁵²

2.2. USKRSNUĆE KAO MJERILO ISUSOVA JAVNOGA DJELOVANJA

U ovome ćemo odlomku sagledati događaje iz Isusova javnoga djelovanja iz perspektive uskrsnuća. I sam Ratzinger veli da: »Uskrsnuće budi sjećanje, a sjećanje u svjetlu uskrsnuća donosi smisao prethodno neshvaćenih riječi te ih ponovno stavlja u kontekst cijeloga Pisma.«⁵³

2.2.1. Ispunjenje starozavjetnih obećanja u Isusu raspetom i uskrsnom

I prije i poslije svojega uskrsnuća, Isus je morao pokazati kako se sve ono o čemu su pisali starozavjetni pisci u iščekivanju Mesije odnosi na Njega. Ako se Isusovo djelovanje promatra isključivo parametrima ovoga svijeta, zbog toga što je bio prezren, mučen i raspet, lako se može ustvrditi da je Isus doživio neuspjeh. No, upravo je takav, mučen, raspet i uskrsli, Isus ispunio starozavjetna obećanja.⁵⁴ Primjer različitih mjerila, onih svjetovnih i onih Božjih, Ratzinger pronalazi u Isusovu govoru o blaženstvima, koja su »prenošenje križa i uskrsnuća u egzistenciju učenika«⁵⁵. Primjer ranokršćanskoga kristološkoga čitanja starozavjetnih tekstova Ratzinger vidi u govoru o drugom psalmu, gdje psalmist veli: »Ti si sin moj, danas te rodih« (Ps 2,7). Ispunjenje toga retka prvi su kršćani vidjeli u Isusovu uskrsnuću.⁵⁶

2.2.2. Lukine prispodobe o milosrdnom Ocu te Lazaru i bogatašu u svjetlu uskrsnuća

Kod nekoliko prispodoba koje donosi evanđelist Luka, Ratzinger pokazuje njihovo pravo značenje tek u odnosu s uskrsnućem. Luka u svojem evanđelju donosi prispodobu o milosrdnom Ocu (Lk 15,11-32) u kojoj povratak izgubljenoga sina izjednačava s uskrsnućem. Sin, koji je bio mrtav, uskrsnuo je.⁵⁷ U prispodobi o bogatašu i siromahu Lazaru, bogataš moli Abrahama da iz onostranosti pošalje Lazara članovima njegove obitelji da povjeruju i da se

⁵² Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta I., Od krštenja na Jordanu do preobraženja*, 33-40.

⁵³ *Isto*, 242.

⁵⁴ Usp. *Isto*, 60.

⁵⁵ *Isto*, 88.

⁵⁶ Usp. *Isto*, 342-343.

⁵⁷ Usp. *Isto*, 217.

spase (usp. Lk 16,19-31). Ipak, oni koji ne vjeruju na temelju Svetoga pisma neće povjerovati ni da netko dođe iz onostranosti. U ovoj prisposobi Ratzinger vidi Isusa kao pravoga Lazara. Poput siromaha Lazara koji je ležao do bogataševih vrata i Isus »je trpio izvan vrata« (Heb 13,12). Kao što je Lazar bio pokriven ranama, tako je i Kristovo tijelo bilo puno rana dok je bio razapet na križu. Ali za razliku od Lazara koji se nije vratio iz onostranosti, Isus je uskrsnuo i vratio se u ovostranost i pozvao nas da vjerujemo u Njega.⁵⁸

2.2.3. Ivanovi izvještaji o Isusovu javnom djelovanju u svjetlu uskrsnuća

I Ivanove evanđeoske izvještaje treba shvatiti polazeći od uskrsnuća. Nakon što je potjerao trgovce iz hrama, Isus poziva Židove da sruše hram i nagoviješta im da će ga podići za tri dana (usp. Iv 2,19). Taj Isusov nagovještaj učenicima je postao jasan tek nakon Njegova uskrsnuća od mrtvih. U svjetlu uskrsnuća učenici su shvatili i uočili povezanost riječi Svetoga pisma i Isusova života i uskrsnuća.⁵⁹ Isusovo uskrslo tijelo novi je hram.⁶⁰ U tom kontekstu mogu se promotriti i riječi psalmista: »Kamen što ga odbaciše graditelji postade kamen zaglavni« (Ps 118,22). Ratzinger ubijenog Isusa vidi kao odbačenoga. Ali Isus ne ostaje odbačen, nego svojim uskrsnućem postaje kamen zaglavni nove zgrade, odnosno novoga hrama.⁶¹ Navještaj odbačenosti Krista prisutan je i u prisposobi o vinogradarima ubojicama (usp. Mk 12,1-11). I ovdje Isus govori o odbačenosti i uskrsnuću.⁶² Ratzinger govor o uskrsnuću u Ivanovom evanđelju pronalazi i u slici trsa. Isus Krist svojim je utjelovljenjem ušao u trs i postao trs, povezavši se tako sa svim ljudima. Iako se taj trs ne može iščupati jer se Bog u Kristu ontološki poistovjetio s čovječanstvom, ipak je potreban očišćenja. I upravo u očišćenju na vidjelo izlazi trajna prisutnost Kristove smrti i uskrsnuća. Očišćenje omogućuje i pomaže trsu da donose grozdove, a ne da izrodi vinjagu.⁶³ U poglavlju u kojem Ivan donosi tekst o Isusovu uskrišenju Lazara, Ratzinger pronalazi shvaćanje »vječnoga života«. Navodeći stav današnjeg čovjeka kako »vječni život« dolazi tek nakon smrti, dok je ovaj život prolazan, Ratzinger ističe kako »vječni život« možemo dohvatiti i prije smrti. Štoviše, čak ga ni sama smrt ne može prekinuti. Polazište za takav stav Ratzinger pronalazi u shvaćanju »vječnoga života« kao događaja odnosa. Ostvarivanjem udjela u onome koji je sam život, vjernik ima život koji je jači od smrti.⁶⁴ Vrijedi se dotaknuti i Isusove izjave: »Ja sam uskrsnuće i život«

⁵⁸ Usp. *Isto*, 227-228.

⁵⁹ Usp. *Isto*, 242-243.; Vidi: J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 25.

⁶⁰ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta I. Od krštenja na Jordanu do preobraženja*, 256.

⁶¹ Usp. *Isto*, 267.

⁶² Usp. *Isto*, 338.

⁶³ Usp. *Isto*, 268-270.

⁶⁴ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 87-89.

(Iv 11,25), na temelju koje, kao i uz ostale »Ja jesam« izjave, Ratzinger tvrdi da nam Isus daruje život jer nam donosi Boga.⁶⁵

2.2.4. *Isusovo preobraženje u svjetlu uskrsnuća*

Jedna od dviju prekretnica koju Ratzinger izdvaja iz Isusova života – preobraženje – podrazumijeva događaj gdje Isus uzlazi na brdo sa svojim trima učenicima Petrom, Jakovom i Ivanom i preobražava se. Dok su silazili s brda preobraženja, Isus nalaže učenicima da ne govore o viđenome dok On ne uskrsne od mrtvih, što je učenicima s početka bilo nejasno. Važno je spomenuti kako su se na brdu preobraženja pojavili Mojsije i Ilija te razgovarali s Isusom (usp. Mk 9,2-10). Mojsije i Ilija u tom događaju predstavljaju Zakon i proroke. Zakon i proroci govorili su o Isusu, o Sluzi Gospodnjem koji svojom patnjom uvodi sve u novost života. Učenicima će to postati jasno tek nakon Isusova uskrsnuća. Kako i današnji kršćani ne bi hodili bez nade poput one dvojice u Emaus, Ratzinger poziva kršćane na trajnu raspoloživost podučavanju uskrsloga Isusa. Jedino s Uskrsnim možemo otkriti puni i pravi smisao Svetoga pisma.⁶⁶ Uskrsnuće je bilo potvrda Isusa kao Božjeg poslanika.⁶⁷ Vrijedi istaknuti kako je i događaj preobraženja svojevrsna anticipacija događaja uskrsnuća. Komunikacija Isusa s Ocem koja je došla na vidjelo prilikom događaja preobraženja pružala je sigurnost Isusu da ga smrt neće pobijediti.⁶⁸

2.3. ODNOS POSLJEDNJE VEČERE I USKRSNUĆA

Između događaja utjelovljenja, Isusova predanja na Posljednjoj večeri i njegova uskrsnuća Ratzinger povlači poveznicu. Svojim utjelovljenjem Isus postaje čovjekom i tako ulazi u ljudsku povijest. Samim time, ni novozavjetna vjera nije strana ljudskoj povijesti. Bez te utemeljenosti u ljudskoj povijesti, bez Isusova predanja vlastitog Tijela i Krvi i naloga da i učenici to čine te bez Isusova uskrsnuća euharistija bi bila puka fikcija. Jedino ako Isusov život gledamo u svjetlu potpunog predanja za druge i u usmjerenosti na uskrsnuće, kršćanstvo biva istinito, a euharistija postaje stvarnost po kojoj dobivamo zajedništvo s Bogom i

⁶⁵ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta I. Od krštenja na Jordanu do preobraženja*, 357-358.

⁶⁶ Usp. *Isto*, 317-319.

⁶⁷ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 235.

⁶⁸ Usp. J. RATZINGER, *Hod prema Uskrsu*, Split, 2006., 105-106.

ljudima.⁶⁹ Večera, križ i uskrsnuće za Ratzingera tvore nedjeljivo jedinstvo koje naziva vazmeno otajstvo.⁷⁰

Zatim se Ratzinger pita o odnosu Posljednje večere i pashalne večere: »Je li Posljednja večera bila ujedno i pashalna večera?« Na prvi pogled čini se da nije, jer Posljednja večera nije bila u skladu s obrednim propisima židovskoga naroda. Ali u pogledu unatrag, nakon događaja smrti i uskrsnuća, uočavaju se neke poveznice sa slavljem Pashe. U vlastitom predanju za druge Isus je istinski slavio sa svojim učenicima Pashu. Na Posljednjoj večeri Isus je anticipirao svoju smrt i uskrsnuće u euharistijskim darovima, a ne samo pretkazao. Stoga se za Posljednju večeru može ustvrditi kako je bila Isusova Pasha.⁷¹

Zanimljivo je za primijetiti i to kako je Isus zahvaljivao Ocu na Posljednjoj večeri. Ratzinger ističe kako je Isus zahvaljivao Ocu za dar uskrsnuća, zbog kojega neće biti prepušten smrti. U toj sigurnosti da će Otac biti s Isusom i u smrti, Ratzinger uočava i poveznicu s gore navedenim *Psalmom 16*. Iz te sigurnosti za dar uskrsnuća Isus je na Posljednjoj večeri mogao dati Tijelo i Krv.⁷² Kao što je gore napisano, u Isusovom predanju za sve ljude, uskrsnuće je suuključeno. Iz toga razloga, Isus »daje život i zna da ga upravo tako iznova uzima. (...) Zbog toga on već sada može sebe anticipativno podjeljivati jer već sada daje život – sama sebe – i u tome ga već sada ponovno prima.«⁷³ Važnost Posljednje večere za kršćane, a samim time i važnost Kristove smrti i uskrsnuća, ogleda se i u činjenici da je Posljednja večera događaj od kojega potječe Crkva.⁷⁴ Nakon što smo ukratko sagledali poveznice između Posljednje večere i uskrsnuća, promotrit ćemo izvještaje novozavjetnih pisaca o Isusovom uskrsnuću.

2.4. NOVOZAVJETNA IZVJEŠĆA O ISUSOVOM USKRSNUĆU

Na početku svojega promišljanja o novozavjetnim tekstovima koji govore o Isusovom uskrsnuću, Ratzinger donosi Pavlov redak iz *Prve poslanice Korinćanima*: »Ako li Krist nije uskrsnuo, onda je neosnovano naše propovijedanje, neosnovana je i vaša vjera.« (1Kor 15,14).

⁶⁹ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 105-107.; Vidi i: J. RATZINGER, *Hod prema Uskrsu*, 142.

⁷⁰ Usp. J. RATZINGER, *Hod prema Uskrsu*, 142.

⁷¹ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 114-116.

⁷² Usp. *Isto*, 139.

⁷³ *Isto*, 130.

⁷⁴ Usp. *Isto*, 137.

Time se želi poručiti da bi bez uskrsnuća kršćanska vjera bila mrtva, a Isus bi bio neuspješni vjerski autoritet.⁷⁵

2.4.1. *Kako ispravno shvatiti novozavjetna izvješća o Isusovom uskrsnuću?*

Prije samoga susreta s novozavjetnim izvješćima o Isusovom uskrsnuću, Ratzinger naglašava kako je susret učenika s uskrslim Isusom nešto njima skroz novo, kako za doživjeti tako i za priopćiti drugima. Također, potrebno je odmaknuti vlastite predrasude za poimanje uskrsnuća od mrtvih. Ako netko prilazi sa stavom da zna što je uskrsnuće od mrtvih, neće ga moći ispravno shvatiti. Štoviše, sama će izvješća poimati kao besmislena.⁷⁶ Osim do sada navedenoga, Ratzinger progovara i o krivim shvaćanjima izvješća o uskrsnuću. Shvaćanje uskrsnuća, onako kako ga donose novozavjetni pisci, ne može se ograničiti na oživljavanje mrtvaca koji nema nikakvoga utjecaja na ostale ljude. Ako Isusovo uskrsnuće razumijemo kao oživljavanje mrtvaca ili pak kao nadilaženje kliničke smrti, kad-tad bi Isus morao konačno umrijeti. Nasuprot navedenim pogrešnim stajalištima, uskrsnuće valja razumijevati kao jedincati i univerzalni događaj, kojim čovjek zadobiva ulaz u novi način života i u kojemu mu je omogućena jedna nova razina ljudskog postojanja.⁷⁷

2.4.2. *Vjeroispovijesna predaja*

Kod čitanja Novoga zavjeta, Ratzinger pronalazi dva različita tipa predaja svjedočanstava o uskrsnuću: vjeroispovijesna predaja i pripovijesna/narativna predaja. Vjeroispovijesna predaja nastoji nam prenijeti srž događaja uskrsnuća u kraćim formulama. Ratzinger posvećuje pažnju nekolicini njih. Prva od tih kraćih formula koje Ratzinger donosi, »Doista, uskrsnu Gospodin i ukaza se Šimunu« (Lk 24,34), riječi su jedanaestorice upućene dvojici učenika koji su susreli uskrslog Isusa na putu u Emaus.⁷⁸ Zanimljivo je za uočiti kako Ratzinger ističe da postoji mogućnost da je upravo taj redak iz Lukina evanđelja najstariji tekst o Isusovu uskrsnuću.⁷⁹ Vjeroispovijesnu predaju Ratzinger pronalazi i u retku iz *Poslanice Rimljanima*: »Ako ustima ispovijedaš da je Isus Gospodin i srcem vjeruješ da ga je

⁷⁵ Usp. *Isto*, 231.

⁷⁶ Usp. *Isto*, 232-233.

⁷⁷ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 233-236.; J. RATZINGER, *Hod prema Uskrsu*, 150.

⁷⁸ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 237-238.; J. RATZINGER, *Hod prema Uskrsu*, 145.

⁷⁹ Usp. J. RATZINGER, *Hod prema Uskrsu*, 146.

Bog uskrisio od mrtvih, bit ćeš spašen.« (Rim 10,9), kojim sv. Pavao donosi temeljnu istinu kršćanske vjere da je Bog uskrisio Isusa od mrtvih te nastoji ukazati na Kristovo božanstvo.⁸⁰

Međutim, najvažniju vjeroispovijesnu predaju Ratzinger pronalazi u *Prvoj poslanici Korinćanima*: »Krist umrije za grijeha naše, po Pismima; bi pokopan i uskrišen treći dan po Pismima; ukaze se Kefi, zatim dvanaestorici. Potom se ukaza braći kojih bijaše više od pet stotina zajedno, većina ih još i sada živi, a neki usnuše. Zatim se ukaza Jakovu, onda svim apostolima. Najposlije, kao nedonoščetu, ukaza se i meni.« (1Kor 15,3-8). Najprije, Pavao u nastojanju da pokaže kako Isusova smrt nije puka slučajnost tvrdi da je Isus svojom smrću ostvario pomirenje Boga i čovjeka i istovremeno ispunio Pisma. Tvrdnjom »bi pokopan« Pavao nastoji ukazati da je Isus uistinu umro, kao što i svaki čovjek umire. Nakon smrti Isus biva položen u grob. Dosta se kroz povijest, ali ništa manje ni u Ratzingerovo vrijeme, raspravljalo o tome je li Isus ostao u grobu ili nije te može li se prazan grob uzimati kao dokaz za uskrsnuće. Što se tiče praznoga groba kao dokaza za uskrsnuće, danas postoji svojevrsni konsenzus da se prazan grob ne može uzimati kao dokaz uskrsnuća, jer se može protumačiti i na druge načine. Iako nije dokaz uskrsnuća, prazan grob neizostavan je čimbenik vjere u uskrsnuće. Da je Isusovo tijelo ostalo u grobu, prema nekim bibličarima ne bi bilo moguće apostolsko naviještanje Isusova uskrsnuća, s čime se i Ratzinger slaže. Kad Pavao govori o tome kako je Isus »po Pismima uskrsnuo«, to »po Pismima« prema Ratzingeru se sigurno odnosi na ispunjenje već spominjanog *Psalma 16*. Pobjeda smrti nastupala bi raspadom tijela. Budući da Ratzinger u izričaju *Psalma 16*. »ne ugledati trulež« vidi definiciju uskrsnuća, Isusovim uskrsnućem život je pobijedio smrt. Nastavljajući tumačiti Pavlovu vjeroispovijesnu predaju, Ratzinger nastoji pronaći utemeljenje za izraz »treći dan« u Pismima, no ne pronalazi ga. Ponuda rješenja da je prorok Hošea donio izravno svjedočanstvo u svojoj knjizi za treći dan za Ratzingera ne stoji. Nasuprot tome, treći dan trebamo promatrati u kontekstu križa. Samo slavljenje dana Gospodnjega, čime se ujedno napravio i odmak od slavlja židovske subote, za Ratzingera je jedan od najjačih dokaza istinitosti uskrsnuća.⁸¹ Zanimljivo je pogledati i židovsko tumačenje prema kojem se tijelo počinje raspadati trećega dana nakon smrti. Budući da je uskrsnuo trećega dana, Isusovo tijelo nije se počelo raspadati. Štoviše, Isus je svojim uskrsnućem ispunio Pismo, o čemu je bilo govora.⁸²

⁸⁰ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 238.

⁸¹ Usp. *Isto*, 239-247.

⁸² Usp. J. RATZINGER, *Hod prema Uskrsu*, 152.

2.4.3. Pripovijesna predaja

Dok je vjeroispovijesna predaja nastojala sačuvati i donijeti srž kršćanske poruke, pripovijesna predaja nastoji pokazati kako se nešto zbilo. Samim time, pripovijesna predaja više pažnje posvećuje pojedinostima događaja uskrsnuća. Uz to, i neka kriva shvaćanja uskrsnuća dovode do potrebe stvaranja iscrpnijeg sadržaja.⁸³ U ovaj tip predaja Ratzinger ubraja evanđeoske izvještaje o uskrsnuću. Vrijedi odmah spomenuti kako niti jedan evanđelist ne donosi izvještaj o samom događaju uskrsnuća jer je to »događaj samoga Isusa, između Oca i njega u snazi moći Duha Svetoga«⁸⁴ i kao takav je nedostupan ljudskom iskustvu. Stoga, nije ni čudno da svaki od evanđelista polazi vlastitim putem u stvaranju izvještaja, zbog čega se i sama evanđelja u svojim izvještajima o uskrsnuću razlikuju. Ipak, sva četiri evanđelja donose nam opise susreta s uskrsnim Isusom te njegove riječi koje je izgovorio prilikom tih susreta.⁸⁵ Izvještaji o ukazanjima uskrslog Isusa daju nam vrijedne informacije za shvaćanje uskrsnuća i novu egzistenciju Uskrsloga. Iako je Uskrsli tjelesan, za njega ne vrijede zakoni tjelesnoga. Isus se nakon uskrsnuća odjednom pojavljuje usred svojih učenika u zatvorenoj prostoriji, ali i blaguje s njima. Upravo taj nepristran način na koji su evanđelisti predstavili dijalektiku uskrslog Krista, daje, prema Ratzingeru, toj dijalektici vjerodostojnost.⁸⁶ Što se tiče odnosa uskrsnuća i ukazanja, Ratzinger ističe da su to različiti i odijeljeni događaji. Uskrsnuće se ne može svesti samo na ukazanja, nego su ona samo odsjaj uskrsnuća.⁸⁷ Iz toga proizlazi i stav da se ukazanja uskrslog Isusa moraju razlikovati od ukazanja duha. Ratzinger to objašnjava na primjeru Šaulova odlaska vračari koja je prizvala Samuelov duh iz podzemlja. Samuelov je duh došao i morao se vratiti u podzemlje. Krist pak dolazi od samoga života – Boga.⁸⁸ Također, susreti s Uskrsnim nisu istovjetni mističnim iskustvima.⁸⁹ Pri kraju svoje knjige, Ratzinger se pita: »Je li uskrsnuće povijesni događaj?«. Zaključuje da Isusovo uskrsnuće nije povijesni događaj kao što bi se primjerice moglo ustvrditi za Isusovo rođenje, ali ipak ostavlja posljedice u povijesti.⁹⁰ Nakon što smo sagledali eshatološku i svetopisamsku pozadinu Isusova uskrsnuća, pogledat ćemo i kako se taj događaj slavi i uprisutnjuje u liturgiji Crkve.

⁸³ Usp. *Isto*, 146-147.

⁸⁴ *Isto*, 151.

⁸⁵ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 248-250.

⁸⁶ Usp. *Isto*, 252-254.

⁸⁷ Usp. J. RATZINGER, *Hod prema Uskrsu*, 151.

⁸⁸ Usp. J. RATZINGER, *Isus iz Nazareta II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 255-256.

⁸⁹ Usp. *Isto*, 259.

⁹⁰ Usp. *Isto*, 261-262.

3. Slavljenje Kristova uskrsnuća u liturgiji Crkve

Bliskost i povezanost vjerskih istina i liturgije sažeta je u latinsku izreku: »Lex orandi, lex credendi!«. Ono što Crkva vjeruje, to u liturgijskim slavljinama i slavi, i obratno.⁹¹ O važnosti Kristova uskrsnuća za kršćansku vjeroispovijest već je bilo govora. Stoga ćemo u ovom poglavlju pogledati kako – prema Ratzingeru – Crkva slavi središnju istinu vjere, Kristovo uskrsnuće, u svojoj liturgiji.

3.1. POIMANJE ŽRTVE I HRAMA PRIJE I POSLIJE KRISTOVA USKRSNUĆA

Promatrajući odnos Staroga i Novoga zavjeta u pogledu liturgije, možemo vidjeti povezanost i lomove. Kako bi to prikazao, Ratzinger donosi tumačenje nekoliko biblijskih mjesta. Ponajprije se osvrće na *Knjigu Izlaska*, u kojoj slobodu bogoštovlja vidi kao glavni, ali i jedini cilj izlaska, kako bi narod mogao služiti Bogu te sklopiti savez s Bogom.⁹² U opisu Abrahamove žrtve Ratzinger uočava Božje utemeljenje zastupničke žrtve. Abraham je prinio ovna umjesto Izaka, ali je i dalje ostalo iščekivanje Jaganjca. Taj je iščekivani Jaganjac morao doći od Boga jer bi se samo onda moglo govoriti o zbiljskom zastupništvu. U tom bi se zbiljskom zastupništvu svi mogli prinostiti Bogu. Iako Abraham nije žrtvovao svojega sina Izaka, jedan je drugi Otac žrtvovao svojega Sina. I upravo u tom sinu, Isusu Kristu, kršćani prepoznaju istinskoga i pravoga Jaganjca koji je zbog svojega uskrsnuća stvarno prisutan u liturgiji Crkve do kraja vremena.⁹³ Nadalje, tumačenjem Stjepanova govora iz *Djela apostolskih* Ratzinger progovara i o mjestu bogoslužja. U svojem govoru Stjepan je kritizirao Hram. U tom zemaljskom, starozavjetnom Hramu vidio je samo sliku onoga pravoga Hrama. Samim time, starozavjetni je Hram bio privremen. Nasuprot zemaljskomu Hramu, Ratzinger govori o novom Hramu, Tijelu Isusa Krista. To je onaj pravi Hram, nerukotvoreni Šator na kojega je i Stjepan smjerao u svojem govoru. Taj je novi Hram započeo Kristovim uskrsnućem. Zato i uskrsli Krist, prvorodenac od mrtvih (Kol 1,18), omogućuje prostor za istinsko bogoslužje te pristup Bogu. Isusov poziv na razorenje Hrama i navještaj da će podići novi Hram za tri dana (usp. Iv 2,19) pokazuje nam i bliskost proroštva o uskrsnuću i proroštva o euharistiji. U tim Isusovim riječima koje donosi evanđelist Ivan možemo vidjeti i nagovještaj Isusove smrti i uskrsnuća.⁹⁴ Kako postoji novi Hram tako postoji i nova žrtva: »Kristovo čovječstvo objavljeno u njegovu križu i uskrsnuću. Molitva čovjeka Isusa sad je

⁹¹ Usp. V. ZAGORAC, Lex orandi lex credendi, u: *Bogoslovska smotra*, 39(1969.)1, 63-67., ovdje 63-64.

⁹² Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Duh liturgije. Temeljna promišljanja*, Split, 2015., 11-13.

⁹³ Usp. *Isto*, 35-36.

⁹⁴ Usp. *Isto*, 37-41.

stopljena s unutartrojtvenim dijalogom vječne ljubavi.«⁹⁵. U slavljenju euharistije vjernici stoje pod otvorenim nebom, koje im je otvoreno Kristovim križem i uskrsnućem i po kojem imaju pristup Bogu.⁹⁶

3.2. POSADAŠNENJE KRISTOVA USKRSNUĆA

Postavlja se pitanje odnosa između Kristova uskrsnuća i proslave istoga u liturgiji Crkve. U davanju odgovora o odnosu događaja iz povijesti spasenja, a samim time i Kristova uskrsnuća, i liturgije Crkve, Ratzinger polazi od *Poslanice Hebrejima*. Njen pisac ističe, nasuprot brojnim starozavjetnim žrtvama, kako je Krist »jednom zauvijek« prinio sebe Ocu. U tom Kristovu dragovoljnom prinosu prisutno je i ono vječno. Tako Kristovo uskrsnuće ne ostaje samo neki dalek događaj koji se jednom u povijesti dogodio. Naprotiv, u liturgiji Crkve Kristovo uskrsnuće, zahvaljujući snazi Duha Svetoga, postaje uprisutnjeno kao spasenjski događaj i kao takvo sadašnjost. Također, liturgijsko slavlje usmjereno je i na dimenziju budućnosti jer uprisutnjivanjem Kristova pashalnog otajstva nastoji preobraziti slavljenike i cijelu zbilju. Takav se liturgijski dinamizam događa posredovanjem simbola kao vidljivih znakova nevidljive Božje milosti.⁹⁷

3.2.1. »Actuosa participatio«

»Actuosa participatio« izraz je kojim Konstitucija o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium* zadnjeg koncila nastoji oblikovati liturgiju kako bi vjernici mogli ostvariti što plodonosnije udioništvo u Kristovu pashalnom otajstvu. Izraz »actuosa participatio« ne odnosi se, što Ratzinger snažno podcrtava, na to da svaki vjernik mora nešto činiti na izvanjskome području. Naprotiv, odnosi se na srž samoga liturgijskoga događanja, a to je euharistijska molitva. Nema više prinošenja životinjskih žrtava, već na njihovo mjesto dolazi riječ-žrtva. Riječ postaje nositelj egzistencije. Svoju riječ čovjek ujediniuje s pravom Riječi, Isusom Kristom, koji je na Posljednjoj večeri »preobrazio svoju smrt u riječ – u molitvu – i tako promijenio svijet. Posljedica je toga da je ova smrt postala prikladna za posadašnjjenje, jer ona živi u molitvi a molitva neprekidno traje kroz sva stoljeća.«⁹⁸ Zahvaljujući Kristovu utjelovljenju, čovjek ima mogućnost ostvarivanja udjela u Njegovoj smrti, uskrsnuću, ali i

⁹⁵ *Isto*, 46-47.

⁹⁶ *Usp. Isto*, 47-48.

⁹⁷ *Usp. Isto*, 53-58.

⁹⁸ J. RATZINGER, *Bog je s nama. Euharistija: središte života*, Split, 2005., 46.

njegovu ponovnom dolasku u slavi i sili. Otac je prihvatio žrtvu Sina. Na vjericima ostaje da se što više suobliče Kristu kako bi Kristova žrtva postala i njihova žrtva.⁹⁹

Ratzinger ističe i mogućnost da netko u prethodno napisanome vidi zapostavljanje tijela jer je sve svedeno na duh. Nasuprot njima, Ratzinger i ovdje polazi od Kristova utjelovljenja. Uskrslu Krist daruje svoje Tijelo i Krv pod prilikama kruha i vina, kako bi bio sve vrijeme u svojim vjericima. Iz toga dolazi poziv vjericima na usmjerenost prema uskrsnuću, kao i potreba uvježbavanja tijela kako bi ga se pripremilo za uskrsnuće. U tom kontekstu, Ratzinger se poziva na Pavla, kojemu je bilo drago korištenje slike iz sportskoga života njegova vremena. Kao što se sportaš trudi, odriče i trenira kako bi postigao određeni uspjeh, tako bi i vjernik trebao trenirati prihvaćanje i ljubljenje bližnjega kako bi prispio u Božje kraljevstvo. Taj vjernikov trening odigrava se u njegovoj svakidašnjici i svoje uporište pronalazi iz usmjerenosti prema Uskrsnom.¹⁰⁰ Osim toga, iz iskustva tjelesnosti, vjernik uočava da je tijelo granica, ali i most. Granica jer odvaja od drugih, a most jer povezuje s drugima. S Kristovim uskrsnućem tijelo više nije granica, već postaje otvoreno za odnos s drugima. Blagovanjem Uskrsloga vjernik zadobiva zajedništvo s Njim, koji je premostio tu granicu te postaje sposoban za uskrsnuće.¹⁰¹

3.3. NEDJELJA – DAN GOSPODNI

U starozavjetnoj podijeli vremena važnu je ulogu igrao tjedni ritam. Tjedni je ritam bio usmjeren prema suboti, *šabatu*. Tada su se Židovi spominjali stvaranja i sklapanja saveza s Gospodinom. Novi zavjet preuzima starozavjetni tjedni ritam, ali mu daje novo središte – Kristovo uskrsnuće. S uskrsnućem tek dolazi do dovršenja novoga saveza između Boga i čovjeka. Time ujedno i dan uskrsnuća stupa na mjesto subote, *šabata*. U pomicanju tjednoga središta sa subote na nedjelju, Ratzinger vidi i prijelaz na Novi savez iz Staroga saveza.¹⁰²

3.3.1. Prvi, treći i osmi dan

Nastavljajući govor o nedjelji, Ratzinger govori i o trima nazivima za nedjelju – prvi, treći i osmi dan. Naziv »prvi dan« dobiva se iz promatranja tjednoga ritma. Isto tako, ovdje treba spomenuti i kontekst sredozemnoga podneblja u kojemu je i nastalo kršćanstvo. Prvi je dan u ondašnjem sredozemnom okružju bio dan Sunca, dok je prvi dan u kršćanskom okružju bio dan Kristova uskrsnuća. Stoga dolazi do povezivanja dana Sunca i kršćanskog

⁹⁹ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Duh liturgije. Temeljna promišljanja*, 167-170.

¹⁰⁰ Usp. *Isto*, 171-172.

¹⁰¹ Usp. J. RATZINGER, *Bog je s nama. Euharistija: središte života*, 81-84.

¹⁰² Usp. *Isto*, 92-94.

istočenja.¹⁰³ Istočenje označava usmjeravanje kršćanske zajednice prema istoku tijekom molitve. Iz usmjerenosti prema istoku, zajednica ide u susret izlazećem Suncu, koje simbolizira uskrslog Krista koji ponovno dolazi.¹⁰⁴ Nazivom »prvi dan« smjera se i na dan početka stvaranja, ali i na zahvalnost Gospodinu zbog uzdržavanja svega stvorenja. Nadalje, naziv »treći dan« koristi se za nedjelju ako ju se promatra iz perspektive križa, dok se nazivom »osmi dan« nastoji ukazati na novost uskrsnuća i usmjeriti na dovršenje svega. Ratzinger ovdje govori da su pod utjecajem naziva »osmi dan« za nedjelju i krstionice građene u osmerokutnom obliku, nastojeći pokazati »krštenje kao rađanje u osmi dan i za osmi dan, za uskrsnuće i za otvoreno novo nebo.«¹⁰⁵ Bez obzira na naziv koji se koristi za nedjelju, treba istaknuti kako je nedjelja mjerilo za život kršćana jer je ona tjedno slavljenje Kristova uskrsnuća.¹⁰⁶ Vrijedi istaknuti kako se nakon Kristova uskrsnuća, dan uskrsnuća počinje označavati ne samo danom Gospodnjim, nego i danom Kristovih učenika, odnosno Crkve.¹⁰⁷

3.3.2. Datum Uskrsa

Nakon što smo vidjeli da je nedjelja tjedno slavljenje Kristova uskrsnuća, postavlja se pitanje i o danu godišnje proslave Kristova uskrsnuća. Ratzinger donosi i kratki prikaz rasprave o datumu slavlja Uskrsa iz prvih kršćanskih stoljeća. U 2. stoljeću maloazijska i rimska struja raspravljale su o datumu slavlja Uskrsa. Maloazijska struja slavila je Uskrs, vodeći se židovskim kalendarom i ne mareći za dan u tjednu, 14. nisana. Tada je ujedno bio i židovski blagdan Pashe. S druge strane, rimska je struja slavlje Uskrsa smještala isključivo na nedjelju, i to nedjelju nakon prvog proljetnog uštapa. Tu je raspravu razriješio Nicejski koncil, koji je proglasio da se Uskrs ima slaviti u nedjelju nakon prvog proljetnog uštapa.¹⁰⁸ Ovdje vrijedi spomenuti i 25. ožujka. Naime, na taj je datum u nekadašnjoj Galiji sve do 6. stoljeća slavljeno Uskrs.¹⁰⁹

3.4. SLIKOVNI PRIKAZI USKRSNUĆA KROZ POVIJEST

U djelu *Duh liturgije* jedan dio svoje pažnje Ratzinger pridaje govoru o odnosu između umjetnosti i liturgije. Taj govor Ratzinger započinje Božjom zabranom o pravljenju »lika ni oblička bilo čega što je gore na nebu, ili dolje na zemlji, ili u vodama pod zemljom«

¹⁰³ Usp. *Isto*, 94.

¹⁰⁴ Usp. *Isto*, 66-67.

¹⁰⁵ *Isto*, 95.

¹⁰⁶ Usp. *Isto*, 94-96.

¹⁰⁷ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta II.. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 141.

¹⁰⁸ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Duh liturgije. Temeljna promišljanja*, 97.

¹⁰⁹ Usp. *Isto*, 105.

(Izl 20,4; Pnz 5,8). Iznimku od te zapovijedi Ratzinger pronalazi u prikazu kerubina na Kovčegu saveza i to na mjestu Pomirilišta, čime se želi naglasiti Božja tajanstvenost. Pravo i istinito »Pomirilište« Pavao vidi u Isusu Kristu, koji je objavio Božje lice. To je naglašeno i u pravoslavnim ikonama Kristova uskrsnuća, u kojima uskrsli Krist stoji na ploči koja, među ostalim, simbolizira i starozavjetno Pomirilište. Time se preuzima starozavjetni motiv, uz neka preoblikovanja i uz dodavanje novoga središta – uskrsnuća Isusa Krista.¹¹⁰

Kod govora o pitanju slika u liturgijskom prostoru, Ratzinger donosi i kratki povijesni presjek raznih umjetničkih epoha, od romanike pa do današnjih dana. Umjetnost na Zapadu Ratzinger počinje zasebno promatrati tek od 13. stoljeća jer do tada nema važnih razlika između Zapada i Istoka. Prvo razdoblje koje promatra zasebno jest romanika, no ni romaničke slike nemaju bitnih razlika spram ikona kršćanskog Istoka. U središtu romaničke umjetnosti uvijek je uskrsli Krist. Čak i kad je prikazivan na križu, i onda je prikazivan kao Uskrsli. U idućem razdoblju, gotici, dolazi do zaokreta. U središtu gotičke umjetnosti nije Uskrsli, već Raspeti. Gotika stavlja naglasak na Isusovu muku i smrt, zbog čega prikaz uskrsnuća pada u zaborav. Ipak, prema Ratzingeru postoji i u gotičkim slikama poruka uskrsnuća. Iako u prvi plan stavljaju Kristovu muku i smrt, vjernik u njima nalazi utjehu za svoje muke jer je njihova patnja smještena u patnju utjelovljenog Krista. Renesansa stavlja naglasak na čovjeka i čini određeni odmak od teoloških istina. Prosvjetiteljstvo je izoliralo i odvojilo vjeru od kulture, koja je pošla vlastitim putem. Danas Ratzinger uviđa krizu sakralne umjetnosti, koja je usko povezana s krizom umjetnosti, ali je i naznaka krize čovječnosti. U smjernicama za nadilaženje krize i ostvarivanja umjetnosti što povezanije bogoslužju, Ratzinger među ostalim ističe i nužnost da svaka Kristova slika bude uskrsna slika. Središte takve slike jest pashalno otajstvo, iz čega proizlazi da se Krista treba prikazivati istovremeno i kao raspetoga, i kao uskrsloga, i u ponovnom dolasku, i kao Svevladara. Osim toga, Kristova slika ne treba biti poput fotografije, već mora proizlaziti iz kontemplacije i susreta s uskrsnim Kristom, kako bi promatrače uvodila u kontemplativni susret s uskrsnim Gospodinom.¹¹¹

¹¹⁰ Usp. *Isto*, 113-114.

¹¹¹ Usp. *Isto*, 122-131.

4. »Odnos« kao lajtmotiv Ratzingerove teologije te savjeti za svakodnevno življenje uskrsnuća

Prethodno smo pokazali Ratzingerova promišljanja o Kristovu uskrsnuću iz eshatološke, biblijske i liturgijske perspektive. U prvome dijelu ovoga poglavlja pokušali bismo ukratko sagledati zastupljenost lajtmotiva odnosa u Ratzingerovoj teologiji, a onda to uočiti i u Ratzingerovu govoru o uskrsnuću. U drugom dijelu poglavlja donijet ćemo, na temelju promišljanja francuskog mislioca F. Hadjadja, nekoliko njegovih savjeta o tome kako živjeti uskrsnuće u vlastitoj svakodnevici.

4.1. POJAM »ODNOS« U TEOLOGIJI JOSEPHA RATZINGERA

Čitajući Ratzingerova djela citirana u ovome radu, možemo uočiti često spominjanje riječi »odnos«. O važnosti dimenzije odnosa, koja je poput prizme kroz koju Ratzinger promatra teologiju, progovorit ćemo u ovome dijelu rada. Nastojat ćemo pokazati da odnos igra važnu ulogu u razumijevanju Ratzingerove teologije, ali isto tako i u razumijevanju Kristova uskrsnuća.

4.1.1. *Objava Boga koji je u sebi odnos*

Polazeći od biblijske objave, Ratzinger govori o slici Boga. Bog se u povijesti objavljuje ljudima. Ta Božja odluka nije ničim primorana, nego On to slobodno čini kako bi stupio u odnos s ljudima. A u odnos s ljudima želi stupiti jer je i Bog sam u sebi odnos.¹¹² U Starom zavjetu Bog se objavljuje kao Otac Izraelov, dok se u Novom objavljuje kao troosoban – kao zajedništvo Oca, Sina i Duha Svetoga. U daljnjem obrazlaganju trinitarne samoobjave, Ratzinger zastupa tvrdnju kako se Bog pokazuje prema van onakav kakav jest u sebi. Drugim riječima napisano, Bog se ne može pokazivati onakvim kakav nije. Budući da je Bog u sebi odnos, moguć je susret čovjeka i Boga, što se i dogodilo u Isusu Kristu, pravom Bogu i pravom čovjeku.¹¹³ Važno je ovdje spomenuti kako razumijevanje »čovjeka kao bića odnosa Ratzinger analogijski temelji na relacijskoj slici Boga.«¹¹⁴ Čovjekova sposobnost za odnos s Bogom svoje temelje ima u stvaranju. Sam odnos ostvaruje se u vjeri, gdje čovjek svojom vjerom ulazi u dijalog s Bogom, koji je i započeo taj dijalog činom stvaranja i objave čovjeku.¹¹⁵

¹¹² Usp. N. s. V. KOVAČ, *Personalno-relacijska paradigma teologije Josepha Ratzingera / Benedikta XVI.*, 145.

¹¹³ Usp. *Isto*, 173-174.

¹¹⁴ *Isto*, 12.

¹¹⁵ Usp. *Isto*, 12-13.

Objavom svojega imena Bog omogućuje čovjeku da ga zaziva i tako uspostavlja odnos s njime. Time ujedno Bog pokazuje i namjeru koju ima s čovjekom. Budući da čovjek nije u istoj razini s Bogom, čovjek ne može uspostaviti odnos s Bogom. Bog slobodno ulazi u odnos s čovjekom. Ratzinger takvu uspostavu odnosa vidi prvenstveno kao Božji dar, a ne kao ugovor karakterističan za ono vrijeme. Iz personalnog odnosa Boga i čovjeka, koji stoji u temelju biblijskoga saveza, za Ratzingera postaje razvidno da čovjek, kao biće odnosa i slika Božja, u svojim odnosima teži za temeljnim odnosom vlastite egzistencije, a to je odnos s Bogom.¹¹⁶

4.1.2. *Kristovo uskrsnuće i odnos*

Iz donesenih pogleda na Kristovo uskrsnuće iz triju perspektiva, one eshatološke, biblijske i liturgijske, izdvojit ćemo nekoliko mjesta da bismo prikazali kako i samo uskrsnuće možemo promatrati kroz odnos. Već smo istaknuli kako je smrt do Kristova uskrsnuća poimana prvenstveno kao izostanak svakoga odnosa. Nasuprot poimanja smrti, život je bio tamo gdje postoji zajedništvo. Specifična izraelska vjera u Boga nije mogla ostati samo u okvirima ovostranosti, stoga s vremenom dolazi do sve veće sigurnosti u Gospodina i spoznaje da je zajedništvo s Gospodinom jače i od smrti.¹¹⁷ Konačna potvrda Gospodinove nadmoći bila je muka, smrt i uskrsnuće Isusa Krista. Krist je nakon svoje smrti sišao u Šeol, koji od tada više nije prostor Božje odsutnosti, i ondje uspostavlja odnos s Bogom. Svojom ljubavi koja nema granica, Isus Krist pobijedio je smrt.¹¹⁸ Iz ovoga možemo uvidjeti kako uskrsnuće svjedoči da je odnos s Bogom jači i od smrti.

Specifikum Ratzingerova naučavanja o kršćanskoj eshatologiji nalazi se u dijaloškom karakteru besmrtnosti. U objašnjavanju čovjekove besmrtnosti Ratzinger kreće od čovjekova neraskidiva odnosa s Bogom, što počiva na pojmu »duša«. Budući da čovjek ne može svojim snagama doći do Boga, pitanje ljudske besmrtnosti svoj odgovor zadobiva u Isusu Kristu. Krist, koji je za sebe izjavio da je uskrsnuće i život (usp. Iv 11,25), postao je »razgovor između Boga i čovjeka koji se vodi od početka povijesti i koji je u njemu ušao u novu fazu jer je on utjelovljena Božja riječ.«¹¹⁹ Vrijedi istaknuti kako u dijalogu čovjeka i Boga nisu samo čovjek i Bog uključeni, već se taj dijalog ostvaruje preko drugih ljudi, odnosno zajednice Kristovih vjernika.¹²⁰ Ono što je važno za našu temu jest to da ovdje uočavamo kako Krist

¹¹⁶ Usp. *Isto*, 164-167.

¹¹⁷ Usp. *Isto*, 359-360.

¹¹⁸ Usp. *Isto*, 362-363.

¹¹⁹ *Isto*, 376.

¹²⁰ Usp. *Isto*, 375-377.

svojim uskrsnućem omogućuje dijalog čovjeka i Boga – *ovdje i sada*, a koji se na jedinstven način ostvaruje u zajednici vjernika.

Govor o dijalogu Boga i čovjeka možemo pronaći i u Ratzingerovoj knjizi *Duh liturgije*. Na početku Ratzinger ističe kako Bog izvodi Izraela iz Egipta kako bi ga mogli štovati i tako stupiti s Njime u odnos. U ovom viđenju *Knjige Izlaska* zadobivanje zemlje nije u pravome planu jer samo posjedovanje zemlje ne povlači za sobom i slobodu. Čovjek može posjedovati zemlju, no to ne mora značiti da je slobodan iznutra. Jedino ako je čovjek u vlastitoj nutrini slobodan, onda se može govoriti o pravoj slobodi. U tom kontekstu od osobite je važnosti kvaliteta odnosa, kako s drugim ljudima tako i s Bogom. Ako čovjek ima ispravan odnos prema Bogu, onda ima ispravne odnose i sa svim stvorenim.¹²¹ A upravo zaslugom Kristova uskrsnuća, vjernicima je omogućena uspostava ispravnog odnosa s Bogom, koji je polazište za sve druge odnose.¹²² Ovime smo ukratko pokazali kako Ratzinger, između ostalih teoloških tema koje je obradio, i govor o Kristovu uskrsnuću razumijeva kroz paradigmu odnosa.

4.2. USKRSNUĆE I SVAKIDAŠNJI ŽIVOT

Uskrsnuće nije tamo neki događaj koji nema veze s nama. Naprotiv, uskrsnuće itekako utječe na nas. A o tome kako da »praktično« primijenimo vjerske istine koje je Ratzinger iznio u svojim knjigama pokušat ćemo prikazati u nastavku. Zbog toga ćemo se poslužiti knjigom živućeg francuskog mislioca Fabricea Hadjadja *Uskrsnuće – upute za uporabu*, u kojoj svoj govor o uskrsnuću temelji na gotovo istim polazištima kao i Ratzinger. I dok Ratzinger u svojim knjigama ostaje u domeni teologije, Hadjadj čini svojevrsni iskorak prema praktičnom životu, što ćemo i sagledati u nastavku.

4.2.1. *Uskrsnuće daje smisao*

Gore u tekstu, iznoseći važnost Kristova uskrsnuća za kršćanstvo, pokazali smo pomak istine uskrsnuća iz domene sporednoga prema središnjoj i glavnoj istini kršćanstva. Samim time, uskrsnuće daje i smisao svakomu životu. U nastojanju da prikaže kako naši životi imaju smisao zbog uskrsnuća, Hadjadj polazi od rođenja. Najprije povlači paralelu između uskrsnuća i rođenja zato što nitko ne može sam sebi darovati život, kao ni uskrisiti se od mrtvih. Neke religije, koje odbacuju vjeru u uskrsnuće, rođenje vide kao kaznu i nešto uzaludno. Nasuprot takvim mišljenjima, zbog uskrsnuća rođenje zadobiva svoj smisao. Tek s

¹²¹ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Duh liturgije. Temeljna promišljanja*, 11-17.

¹²² Usp. *Isto*, 41.

vjerom u uskrsnuće i otvorenosti istoj, život nije besmislen i uzaludan.¹²³ Osim rođenja, uskrsnuće omogućuje i da svakoga jutra ustanemo u zahvalnosti¹²⁴ te da navečer muškarac i žena mogu zajedno spavati, oslobođeni straha da je donošenje novoga života na svijet uzaludno. Također, zbog uskrsnuća svakodnevne i obične stvari doživljavamo izvanrednima.¹²⁵ Osim što uskrsnuće usmjerava na ljubljenje svojega bližnjega, ono otvara i nova shvaćanja stvarnosti jer se stvari gledaju iz jedne nove perspektive. Ta nova perspektiva svoje ishodište dobiva od Duha, kojega je Isus poslao svojim učenicima nakon svojega uskrsnuća i uzašašća. Iz svega napisanoga u ovome odlomku, možemo uvidjeti naglašeno praktično obilježje Kristova uskrsnuća, na što i Hadjadj svojom knjigom želi ukazati.¹²⁶ Zato je za Hadjadja uskrsnuće prihvatljivije čovjeku vičnu manualnom radu, poput seljaka ili mlinara, nego što je to osobi koja dobar dio svojega vremena provodi *online*.¹²⁷ U prilog tome Hadjadj navodi da su i prve osobe koje su povjerovala u Kristovo uskrsnuće bili jednostavni i praktični ljudi, poput nekih apostola koji su se bavili ribarenjem i krpljenjem ribarskih mreža.¹²⁸

4.2.2. Tjelovježba

Kao što su Pavao i Ratzinger koristili slike iz sporta kako bi ljudima svojega vremena lakše prikazali kršćanski način života ili istine vjere, tako i Hadjadj poseže za tim istim slikama. Hadjadj, u nastojanju da ukaže na važnost pripreme osobe na smrt i uskrsnuće, poseže za *fitnessom*. Primjećivao je kako tijekom vikenda ljudi trče da bi bili u formi. Promišljajući o tim ljudima, uočio je da i svaki čovjek trči prema grobu. Stoga treba uvijek imati na umu da ne bude samo tijelo u formi, već i srce, koje ne označava za Hadjadja isključivo mišić. U Svetom pismu Hadjadj uočava kako je na uskrsno jutro bilo puno trke. Trčali su primjerice Marija Magdalena, Petar i Ivan. Po uzoru na njih, Hadjadj čak predlaže i obred po uzoru na njihovo ponašanje na uskrsno jutro. U tom obredu vjernici bi trebali trčati oko oltara štafetu te bi prilikom predaje štafete trebali izgovarati riječi sv. Pavla koje govore da svi trkači u trkalištu trče za jednu nagradu. Svaki bi vjernik trebao trčati tako da osvoji tu nagradu (usp. 1Kor 9,24).¹²⁹

¹²³ Usp. F. HADJADJ, *Uskrsnuće – upute za uporabu*, Split, 2017., 18-19.

¹²⁴ Usp. *Isto*, 17.

¹²⁵ Usp. *Isto*, 46.

¹²⁶ Usp. *Isto*, 15.

¹²⁷ Usp. *Isto*, 132.

¹²⁸ Usp. *Isto*, 9.

¹²⁹ Usp. *Isto*, 51-52.

4.2.3. *Novo čitanje Pisma s Uskrslim*

Kao i u prethodnom odlomku, i ovdje Hadjadj povlači paralelu, samo što ovaj put to čini između čitanja književnih djela i čitanja Svetoga pisma. Književno djelo počinje se pravo razumijevati tek nakon smrti autora. Nakon smrti, autor ne može govoriti kako treba razumjeti njegovo djelo, već ostaju samo njegove ideje i likovi. S druge strane, ono što vrijedi za književna djela, ne vrijedi i za Bibliju. Bibliju ne možemo razumjeti ako glasnik nije živ. Hadjadj odmah ističe da sama ukazanja nisu dostatna, već je potrebno ukazanja uskrslog Krista promatrati kroz prizmu Pisama. Stoga ne začuđuje Hadjadjeva tvrdnja da bi uskrsnuće bilo bez temelja ako se ne bi Pisma poznavala. Čak ide dotle da tvrdi da i ako se uskrsli Krist ukaže nekome usred sobe, a ta osoba ne bi promatrala Krista kroz riječi Svetoga pisma, toj bi osobi pravo značenje promaklo. Teško da bi se u tom trenutku bez poznavanja Pisama uskrslog Krista moglo prepoznati kao Mesiju. Jer ako tumačimo Bibliju bez Uskrsloga, poruka ostaje prazna. Ako pak u promatranju prisutnosti Uskrsloga s horizonta izgubimo Pisma, Njegova prisutnost ostaje nečitljiva. Krist nakon uskrsnuća zajedno sa svojim apostolima čita Pisma. O tome svjedoči i evanđelist Luka u dvije zgrade nakon Kristova uskrsnuća, u kojima Krist tumači Bibliju tijekom susreta s učenicima. Sve to dovodi Hadjadja do zaključka kako Krist svojim učenicima pokazuje da je svojim uskrsnućem ispunio povijest Izraela.¹³⁰ Tu tvrdnju da je Krist svojim uskrsnućem ispunio Pisma i pokazao njihov pravi smisao možemo prepoznati i kod Ratzingera. Gore u tekstu, donijeli smo neka biblijska mjesta koja Ratzinger čita i razumijeva u svjetlu uskrsnuća.

Osim što Bibliju treba promatrati očima Uskrsloga, Hadjadj smatra da treba Bibliji dopustiti da i ona nas čita. Ona potiče vjernika da se okrene prema svojoj nutrini, što nije svaki put najugodnije iskustvo. Bez obzira na to, Biblija ukazuje vjerniku kako ispred vlastitoga pobožanstvenjenja stavlja razne idole. Time se zapravo pokazuje koliko je vjernik mrtav i potreban uskrsnuća.¹³¹

4.2.4. *Uskrsnuće nije reanimacija*

Poput Ratzingera, i Hadjadj se osvrće kod govora o uskrsnuću na ono što uskrsnuće nije. Hadjadj ističe kako uskrsnuće ne možemo shvatiti kao reanimaciju. U sklopu govora o odnosu uskrsnuća i reanimacije, Hadjadj iznosi i kritiku tehnoznanosti. Što bi bilo da neki liječnik reanimira nekoga mrtvaca koji to ne bi htio jer ne vidi smisla u daljnjem življenju? Kako bi taj liječnik pokazao toj osobi smisao života? Jer lako je nekoga reanimirati, no kako

¹³⁰ Usp. *Isto*, 89-93.

¹³¹ Usp. *Isto*, 96-98.

mu ponuditi razloge za nastavak života kojega ta osoba smatra besmislenim? Kako objasniti nekome svecu odluku liječnika da ga zbog povratka u ovu dolinu suza reanimira i tako za neko vrijeme odgodi radost i ljepotu nebeskoga života? Jer ne svodi se sve samo na vječno življenje. Puno je važnije pružiti razloge za vječno življenje. Potrebno je ukazati na radost zbog dara života. Ako netko nije bio radostan zbog svojega života prije reanimacije, gotovo je nemoguće da bi poslije bio radostan. A radosti ne može biti ako se nema darivanja vlastitoga života drugima. Zatvaranjem u neku samodostatnost ne postiže se radost, već je potrebno uočiti bogatstvo dara života i to bogatstvo dijeliti s drugima kroz darivanje i opraštanje.¹³² I ovdje se Hadjadj podudara s Ratzingerovim govorom o tome kako čovjek zbog ovakvog života kojim na zemlji živi nema želje da stalno produkuje takav život. Ostvarivanje istinskoga života Ratzinger vidi, isto kao i Hadjadj, u darivanju sebe za druge. Potrebno je odmaknuti se od svojega »ja« i na to mjesto staviti ljubav prema drugome.¹³³

4.2.5. Raduju li se svi uskrsnuću?

Zaokružujući govor o Hadjadjevom pogledu na uskrsnuće, završno bismo se dotaknuli pomalo neobičnoga pitanja: »Raduju li se svi uskrsnuću?«. Kristovo uskrsnuće tiče se svih ljudi, kao što smo i gore istaknuli, kod Ratzingerova govora o uskrsnuću. Uskrsnućem se dogodio ontološki skok kojim svi zadobivaju novu, dotada nepristupačnu dimenziju – supostojanje s Bogom.¹³⁴ Sve to na prvu izgleda lijepo, no je li uistinu to tako? Hadjadj smatra da kod nekih mogućnost uskrsnuća izaziva nelagodu i strah. Udovice koje su se ponovno udale ili ubojice sigurno se neće osjećati najugodnije kad susretnu svoje bivše supruge ili pak žrtve. Pa ni Herodu neće biti baš, ako je vjerovati Hadjadju, svejedno hoće li susresti Ivana Krstitelja. Sažimajući te primjere u rečenicu, može se istaknuti da, prema Hadjadju, onomu koji na zemlji nije živio u skladu s Božjim zapovijedima, uskrsnuće ne izgleda uvijek dobro.¹³⁵

¹³² Usp. *Isto*, 101-103.

¹³³ Usp. BENEDIKT XVI. / J. RATZINGER, *Eshatologija. Smrt i vječni život*, 98-99.

¹³⁴ Usp. J. RATZINGER / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, 261.

¹³⁵ Usp. F. HADJADJ, *Uskrsnuće – upute za uporabu*, 47-48.

Zaključak

Istraživši i predstavivši literaturu u kojoj Ratzinger govori o Kristovu uskrsnuću, mogli smo uvidjeti važnost istine uskrsnuća u kršćanstvu. Ta se važnost ogleda prvotno u novom poimanju života i smrti, gdje smrt više nema zadnju riječ jer je Gospodin jači od smrti. Svojom pobjedom nad smrću, Krist je svima omogućio pristup Bogu. Pokazali smo i kako Ratzinger u raspravi sa svojim suvremenicima zastupa tezu »uskrsnuća na sudnji dan« te nužnost »međustanja«. Temelj ljudskoj besmrtnosti vidi u dijaloškom odnosu čovjeka s Bogom, dok po pitanju odnosa uskrsnuća i tjelesnosti stoji na liniji naučavanja Tome Akvinskoga, s nekoliko modifikacija. Zatim smo prikazali biblijski pogled na uskrsnuće, ponajprije istaknuvši važnost kanonskoga čitanja Svetoga pisma, kao i sagledavanja cijeloga Isusova života u svijetlu uskrsnuća. Jedino polaženjem od uskrsnuća u razmatranju svetopisamskih tekstova možemo ispravno i u punini razumjeti Božju riječ. Svaka vjerska istina, pa tako i istina Kristova uskrsnuća, slavi se u liturgiji Crkve. Kao i kod smrti, i ovdje je uskrsnuće donijelo promjene u poimanju žrtve i hrama. Uprisutnjivanjem Kristove muke, smrti i uskrsnuća u liturgiji Crkve, vjernici ostvaruju udjela u istom tom pashalnom otajstvu. Donijeli smo kratki prikaz tjedne i godišnje proslave Kristova uskrsnuća, kao i tumačenja pojedinih naziva za nedjelju i rasprave koje su utjecale na datum Uskrsa. U zadnjem dijelu diplomskoga rada pokazali smo kako Ratzinger svoju cjelokupnu teologiju promatra kroz odnos, počevši od Boga koji je odnos u sebi, pa do čovjeka s kojim Bog sklapa odnos i koji se ostvaruje u zajednici vjernika. Nakon toga prvoga koraka, nastojali smo pokazati kako kod Ratzingera Kristovo uskrsnuće također možemo razumijevati kroz dimenziju odnosa. Na samom kraju, nastojali smo donijeti nekoliko praktičnih smjernica za poticanje na življenje, a onda i življenje uskrsnuća u svakidašnjem životu. Zaključno, možemo uočiti nezamjenjivi i središnji položaj Kristova uskrsnuća u kršćanskoj vjeri. Pozvani smo, stoga, svakoga dana otkrivati prisutnost Uskrsloga u euharistiji i Pismima, svojim životom ići mu u susret kako bismo dospjeli u zajedništvo s Bogom, koje nam je omogućeno Kristovim uskrsnućem.

Literatura

BENEDIKT XVI. / RATZINGER, Joseph, *Eshatologija. Smrt i vječni život*, Split, 2017.

HADJADJ, Fabrice, *Uskrsnuće – upute za uporabu*, Split, 2017.

KOVAČ, Nedjeljka s. Valerija, *Personalno-relacijska paradigma teologije Josepha Ratzingera / Benedikta XVI.*, Zagreb, 2014.

RATZINGER, Joseph / BENEDIKT XVI., *Djetinjstvo Isusovo*, Split, 2012.

RATZINGER, Joseph / BENEDIKT XVI., *Duh liturgije. Temeljna promišljanja*, Split, 2015.

RATZINGER, Joseph / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta I. Od krštenja na Jordanu do preobraženja*, Split, 2007.

RATZINGER, Joseph / BENEDIKT XVI., *Isus iz Nazareta II. Od ulaska u Jeruzalem do uskrsnuća*, Split, 2011.

RATZINGER, Joseph, *Bog je s nama. Euharistija: središte života*, Split, 2005.

RATZINGER, Joseph, *Hod prema Uskrsu*, Split, 2006.

ZAGORAC, Vladimir, Lex orandi lex credendi, u: *Bogoslovska smotra*, 39 (1969.)1, 63-67.